

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ

TO EN MARBURG TΗΣ Δ. ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ ΔΕΚΑΤΟΝ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ
ΔΙΑ ΤΗΝ «ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΙΩΝ» ΚΑΙ Η ΕΝ ΑΥΤΩ ΠΡΟΣΓΕΝΟΜΕΝΗ ΤΙΜΗ
ΤΩ ΚΑΘΗΓΗΤῃ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
κ. ΛΕΩΝΙΔΑ Ι. ΦΙΛΙΠΠΙΔΗ

Ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν ἵπποτῶν τῶν Ἀνακτόρων τῆς γερμανικῆς πόλεως Marburg ἐγένετο τῇ 11ῃ Σεπτεμβρίου 1960, ἡμέρᾳ Κυριακῇ καὶ ὥρᾳ 11ῃ π.μ., ἡ ἐναρκτήριος πανηγυρικὴ τελετὴ τοῦ 10ου διεθνoῦς Συνεδρίου διὰ τὴν «Ἱστορίαν τῶν θρησκειῶν», ὅπερ ἐπὶ μιᾶν ἐβδομάδα συνήνωσεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ 500 περίπου ἐκπροσώπους 29 χωρῶν. Κατὰ τὴν τελετὴν ταύτην ἀνηγορευθῆ ἐπίτιμος διδάκτωρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Marburg ὁ Καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Λεωνίδας Ἰ. Φιλίππιδης. Τοῦ θρησκειολογικοῦ τούτου Συνεδρίου, ὅπερ νῦν τὸ πρῶτον ἐγένετο ἐπὶ γερμανικοῦ ἐδάφους καὶ διετέλει ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ ἐποπτείαν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν τῆς Γερμανικῆς Ὀμοσπονδίας διδάκτωρ κ. G. S c h r ö d e r, μετέσχον:

ἡ Αὐτοῦ Αὐτοκρατορικῆ Ὑψηλότης ὁ πρίγκιψ Mikasa ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἰαπωνίας καὶ καθηγητῆς τῆς ἀρχαίας ἱστορίας τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Τόκιο. Ὡς ἐπίτιμος πρόεδρος τοῦ συνεδρίου ὤρισθη ὁ Καθηγητῆς διδάκτωρ κ. R a d a k r i s h n a n, Ἀντιπρόεδρος τῆς Ἰνδικῆς Κυβερνήσεως, ὅστις ὁμοῦ ἐκωλύθη, ὅπως μετάσχῃ αὐτοῦ·

ὁ καθηγητῆς διδάκτωρ κ. G. S c h ü t t e, Ὑπουργὸς ἐπὶ τῆς Ἀγωγῆς καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως τῆς ἐν Wiesbaden ὁμοσπόδου Κυβερνήσεως τῆς Ἑσσης, ὅστις διεβίβασε τοῖς συνέδροις τὰς ἐγκαρδίους προσηγορίας τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἑσσης διδάκτωρ κ. G. Aug. Z i n n καὶ ηὐχθήθη ὅπως ἡ πόλις Marburg καταστῆ τόπος εὐτυχoῦς καὶ καρποφόρου ἀνταλλαγῆς ἐπιστημονικῶν παρατηρήσεων καὶ ἀνθρωπιστικῶν ἰδεῶν. Ἦτο ὑπερῆφανος, διότι, ὡς εἶπεν, ἀκριβῶς ἡ μεστὴ ὥραίον καὶ ὑψηλῶν παραδόσεων περίφημος αὕτη πανεπιστημιακὴ πόλις τῆς Ἑσσης ἐξελέγη, ἵνα ἐν μέσῳ αὐτῆς προφρόνως φιλοξενήσῃ τὸ σημαντικώτατον τοῦτο 10ον διεθνὲς Συνέδριον διὰ τὴν «Ἱστορίαν τῶν θρησκειῶν». Κατὰ τοὺς χρόνους ἡμῶν, ὧν δεσπόζει ἀτυχῶς τὸ ἀδιάλλακτον ἐν πολλοῖς πνεῦμα παντοσειδῶν ἀντιθέσεων ἐν τε τῇ κοινωνικῇ καὶ ἐπιστημονικῇ βίῳ, κατέχουσιν, εἶπεν ὁ κ. Schüttele, τοιαῦται πνευματικὰ ἐντεῦξεις καὶ ὀμιλῖαι, ὧν τὰ οἰκεία θέματα συζητήσεως χωροῦσι πέρα τῆς σφαίρας τῶν θρησκειολογικῶν ἐρευνῶν μέχρι τῆς ἀναλύσεως, τῆς μελέτης καὶ τῆς σπουδῆς αὐτῶν τούτων τῶν πρωταρχικῶν ριζῶν τῆς ὑπάρξεως καὶ τοῦ βίου, τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν τύπον γνησίου φαρμάκου ἰάσεως καὶ θεραπείας. Ἄχαρι καὶ λυπηρὸν σημεῖον, εἶπε περαιτέρω ὁ Γερμανὸς οὗτος ὑπουργός, ἀποτελεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἱστορία τῶν θρησκειῶν παραμένει εἰσέτι ἐν τῇ σφαίρᾳ μόνον τῆς εἰδικῆς μορφώσεως καὶ παιδείας καὶ οὐδαμῶς χωρεῖ τὸ εὐτολμον ἐκείνο βῆμα τοῦ ἐκτενοῦς καὶ βαθoῦς διαφωτισμοῦ τῆς ἱστορικῆς ἡμῶν ὑποστάσεως. Ἄνευ τῆς βοήθειας τῆς θρησκειολογίας οὐδαμῶς δύναται, ὅπως δεόντως κατανοηθῆ, λυθῆ καὶ ἐρμηνευθῆ τὸ πρόβλημα τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω ἐκάστοτε ἐπικυκλῶντος χωρούσης χαλαρώσεως τῶν ἔναντι τοῦ Θεοῦ ὀφειλομένων συναισθημάτων τῆς πίστεως καὶ τῆς εὐλαβοῦς ἀφοσιώσεως. Εἶναι λίαν οὐσιῶδες τὸ ἐγγεῖρημα τῆς ἀναζητήσεως καὶ τοῦ καταλλήλου προσδιορισμοῦ τῶν σημείων σχέσεως καὶ ἐπαφῆς πρὸς ἀλλήλας πασῶν τῶν θρησκειῶν τῶν λαῶν τοῦ τε παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος· διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἰδιαίτερον σημασίαν ἔχουσι τὰ διοργανούμενα ἐκάστοτε διεθνή θρησκειολογικὰ συνέδρια, ὧν τὸ 10ον ἐγένετο ἐν Marburg·

ὁ Ὑπουργικὸς Σύμβουλος κ. H a g e l b e r g, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἑσωτερικῶν τῆς Γερμανικῆς Ὀμοσπονδίας διδάκτορας κ. Schröder. Ἡ ἱστορία τῶν θρησκειῶν, εἶπεν ὁ κ. H a g e l b e r g, οὐδαμῶς ἀνήκει τοῖς ἐπιστημονικοῖς ἐκείνοις κλάδοις καὶ μετατάττουσι τὸν κόσμον εἰς τὴν κατὰστασιν τῶν παντοσιδῶν ἀνησυχιῶν, τῆς ἐξάψεως καὶ τῆς παραχθῆς· ἡ ἰδιορρυθμία τῆς ἐπιστήμης ταύτης κεῖται ἐν τῷδε τῷ σημείῳ κυρίως, ὅτι δηλαδὴ αὕτη πληθὺν πορισμάτων διαφόρων ἐπιστημῶν ἄγει εἰς τὴν εἰρηνικὴν σφαῖραν καρποφόρου ἀνταλλαγῆς παρατηρήσεων καὶ ἰδεῶν ἐν διαλόγοις φιλόφρονος καὶ ἀνθρωπιστικῆς ἀμοιβαιότητος. Ἐν χρόνοις, καθ' οὓς ἡ ἀνθρωπότης μόνον περὶ ἔργα ὑλικῆς κυρίως προόδου μοχθεῖ καὶ σπουδάζει, ζῆ δ' οὕτως ἐν περιοχαῖς πολὺ μακρὰν τοῦ Θεοῦ κειμένης, συντελεῖ ἐν μεγάλῳ βαθμῷ πρὸς συνεννόησιν καὶ συμπιλίωσιν λαῶν τε καὶ φυλῶν ἢ διεύρυνσις τῶν πληροφοριῶν καὶ τῶν γνώσεων ἡμῶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὑφ' ἣν καὶ τὸν χαρακτήρα τῶν διαφόρων θρησκειῶν αὐτῶν. Χάριτας πολλὰς ὀμολόγησεν ὁ κ. H a g e l b e r g τῷ κλάδῳ ἐκείνῳ τῆς γεωμνητικῆς ἐπιστήμης, ὅστις ἀσχολεῖται περὶ τὴν μελέτην καὶ σπουδὴν τῆς ἱστορίας τῶν θρησκειῶν, μάλιστα δὲ τῷ Καθηγητῇ τῆς ἱστορίας τῶν θρησκειῶν ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Marburg καὶ Διευθυντῇ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐν Marburg ἰδρυθέντος θρησκειολογικοῦ καὶ ἱστορικοῦ μουσείου διδάκτορι κ. Friedrich Heiler διὰ τὸν πρόθυμον μόχθον αὐτοῦ πρὸς ἀρτιωτέραν ὀργάνωσιν τοῦ Συνεδρίου. Καὶ τῇ χώρᾳ περαιτέρω τῆς Ἑσθῆς, τῇ πόλει τοῦ Marburg καὶ πᾶσιν ἐκείνοις, οἵτινες διὰ πλουσίαν δωρεῶν σπουδαίων βοήθειαν παρέσχον τῇ Γερμανικῇ Κυβερνήσει πρὸς ὀργάνωσιν τοῦ Συνεδρίου, πολλὰς ὁμοίως χάριτας ὀμολόγησεν ὁ κ. H a g e l b e r g.

ὁ Δήμαρχος τῆς πόλεως Marburg κ. G. G a s s m a n n, ὅστις ἐξέφρασε τὴν χαρὰν καὶ τὴν ὑπερφάνειαν αὐτοῦ, διότι ἡ «Διεθνὴς Ἐνωσις διὰ τὴν Ἱστορίαν τῶν θρησκειῶν» (International Association for the History of Religions=IAHR) μετὰ τὸ Amsterdam, τὴν Ῥώμην καὶ τὸ Τόκιο διεξῆγε τὸ 10ον αὐτῆς διεθνὲς Συνέδριον καὶ δὴ καὶ νῦν τὸ πρῶτον ἐν Γερμανίᾳ, ἐν τῇ μικρᾷ πόλει Marburg. Ὁ Genius loci τοῦ Marburg ὡς πόλεως τῆς ἁγίας Ἐλισάβετ, ὡς ἔδρας τοῦ ἀρχαιοτάτου ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ Πανεπιστημίου τῶν Διαμαρτυρομένων καὶ ὡς τόπου, τέλος, ἐν ᾧ διεξήχθη ποτὲ ἐν συνεδρίῳ ὁ περίφημος ἐκείνος θρησκευτικὸς διάλογος μεταξὺ Λουθήρου καὶ Ζβινγκλίου, ἔδρασε δ' ἐν ὑστέροις χρόνοις ὁ ἔξοχος Καθηγητῆς τῆς ἱστορίας τῶν θρησκειῶν διδάκτωρ Rudolf O t t o, θὰ περιβάλλῃ τὸ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀρξάμενον 10ον διεθνὲς Συνέδριον διὰ τὴν «Ἱστορίαν τῶν θρησκειῶν» διὰ λαμπρᾶς αἰγλης καὶ ἀκτινοβολίας καὶ θὰ προσδώσῃ αὐτῷ ἰδιαιτέρον τόνον καὶ παλμὸν ἐπιστήμης καὶ ἀρετῆς· οὕτως ἐκτενώς θὰ ἐβεβαίουτο ἡ φήμη καὶ σημασία τῆς ἐν λόγῳ πόλεως ὡς κέντρο θρησκειολογικῶν καὶ οἰκουμενικῶν ἐρευνῶν ὑψηλῆς ἀξίας καὶ περιωπῆς.

ὁ Προπρῶτανις τοῦ Φιλιππείου Πανεπιστημίου (Philipps - Universität) τοῦ Marburg Καθηγητῆς διδάκτωρ κ. E. Würtwein, ὅστις ἐξ ὀνόματος τοῦ ἀπουσιάζοντος Πρυτάνεως Καθηγητοῦ διδάκτορος κ. R. R e i n h a r d t ἄτε μετέχοντος συνεδρίου τινὸς ἐν Mexiko-City διεβίβασε τὰς προσφάσεις τοῦ Πανεπιστημίου τούτου (Alma Mater Philippina), ὅπερ σπουδαίως τε καὶ ἐνεργῶς μετεῖχε τοῦ Συνεδρίου, ὡς τινα δὲ ὑψηλὴν τιμὴν καὶ ἰδιαιτέρον κόσμον αὐτοῦ θεώρει τὸ γεγονός, ὅτι μέλος τοῦ διδακτικοῦ αὐτοῦ προσωπικοῦ, ὁ Καθηγητῆς διδάκτωρ κ. Heiler, ἐπεφορτίσθη διὰ τοῦ ἔργου τῆς παρασκευῆς καὶ ὀργανώσεως τοῦ Συνεδρίου. Ἐν Marburg λίαν ἐνωρῶς ᾗδ' ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνάγκη ἐνεργείας θρησκειολογικῶν ἐρευνῶν. Σειρὰ ὀνομαστῶν θεολόγων τε καὶ φιλολόγων, οἷον ὁ Martin R a d e, ὁ Friedrich H e i t m ü l l e r, ὁ Rudolf O t t o, ὁ Heinrich F r i e c k, ὁ Rudolf B u l t m a n n, ὁ Fritz T a e g e r ἢ ὁ πρό τινας χρόνους ἀποθανόντων γέροντων Καθηγητῆς H e i m ἀποτελοῦσι τοὺς ἀξιολογούς καὶ χρηστοὺς ἐκπροσώπους ἐνδόξου καὶ ὑπερφάνου ἐν τῷ Φιλιππεῖῳ Πανεπιστημίῳ ἐπιστημονικῆς παραδόσεως.

ὁ Πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς ὀργανώσεως τοῦ Συνεδρίου κ. Heiler, Καθηγητῆς τῆς ἱστορίας τῶν θρησκειῶν καὶ Διευθυντῆς τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐν Marburg ἰδρυθέντος θρησκευολογικοῦ καὶ ἱστορικοῦ μουσείου. Ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ εὐθὺς κατὰ τὴν ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου ἀπέπτυξεν ὁ κ. Heiler τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ, θρησκευτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τοῦ Marburg, μάλιστα δὲ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς πόλεως ταύτης, ὅπερ πρὸ 1200 ἐτῶν ἔλαβε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ διὰ τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ αὐτοῦ ταῖς ἐνεργείαις Ἱρλανδῶν καὶ Σκώττων μοναχῶν, ἐκτῆσατο ὕστερον τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς αἰγλης καὶ ἀκτινοβολίας αὐτοῦ διὰ τῆς σεμνῆς μορφῆς τῆς φραγκισκανῆς μοναχῆς ἀγίας Ἐλισάβετ καὶ ἐχώρησε τέλος εἰς περίοδον νέου βίου διὰ τῆς ὑπὸ Φιλίππου τοῦ μεγαλοφύχου συντελεσθείσης ἀναμορφώσεως αὐτοῦ. Ὁ Ἑλβετὸς μεταρρυθμιστῆς Huldrych Zwinglius, ἀνθρωπιστῆς ὑψηλοῦ βαθμοῦ, ἀνήκει τοῖς πρωτοπόροις παρασκευασταῖς τῆς ἐπιστήμης τῆς θρησκευολογίας, ἥτις ὕστερον κατὰ τὸν 20ὸν αἰῶνα διὰ τοῦ μεγαλοφουοῦς καὶ μεστοῦ προφητικῆς πνοῆς Καθηγητοῦ Rudolf Otto ἐκτῆσατο ἐν τῷ Φιλιππεῖῳ Πανεπιστημίῳ τοῦ Marburg διὰ τῆς ἰδρύσεως ἐν αὐτῷ εἰδικῆς ἑδρας συγκριτικῆς θρησκευολογίας καὶ τῆς παρασκευῆς καὶ ὀργανώσεως συλλογῆς ἀναφερομένης εἰς τὴν σπουδὴν καὶ γνῶσιν τοῦ θρησκευτικοῦ βίου τῶν λαῶν τὸ ἐν Γερμανίᾳ περιδοῦν κέντρον αὐτῆς. Ὁ Otto, ὁ μέγας οὗτος θεολόγος καὶ διανοοῦμενος ἐν γένει, μεγαλοφυῆς ἐρμηνευτῆς θρησκευτικῶν γνῶσεων καὶ ἐμπειριῶν, ἀκολουθῶν τῷ πνεύματι καὶ τῇ διαθέσει τοῦ Schleiermacher, προφρόνως ἀνέλαβε τὴν ποικιλώτατον κόσμον τῶν ἐξωχριστιανικῶν θρησκειῶν καὶ ἤδη πρὸ 40 ἐτῶν εὐκρινῶς καὶ εὐρέως προεῖδε τὴν σήμερον ἔργῳ ἀποδεικνυομένην συνάντησιν τῶν θρησκειῶν τῶν διαφόρων λαῶν τῆς γῆς. Σκοπὸς τοῦ Otto ἦτο ἡ προαγωγή τῆς ἐνεργοῦ καὶ δραστηρίας ἀνταλλαγῆς μεταξὺ τῶν λαῶν τοῦ πλοῦτου τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν πεποιθήσεων καὶ ἰδεῶν καὶ ἡ δέουσα τούτων ἐπεξεργασία καὶ ἀναχώνουσις πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ὑψίστων τῆς ἀνθρωπότητος ἠθικῶν κατευθύνσεων, τῆς κοινωνικῆς καὶ οικονομικῆς τῶν λαῶν σταθερότητος καὶ τῆς παγκοσμίου εἰρήνης. Οὐχὶ μόνον τὰ ἐν Marburg κατὰ καιροὺς ὀργανωθέντα θρησκευολογικὰ συνέδρια, ὧν τὸ πρῶτον ἐγένετο πρὸ 10 ἀκριβῶς ἐτῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἀποθανόντος Καθηγητοῦ Heinrich Fricke ὡς «Συνέδριον τοῦ Ἀνακτόρου τοῦ Marburg» (Marburger Schlosskongress), ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ σταθερῶς καὶ ἐν μετρίοφρονι σιγῇ διεξαχθεῖσα μέχρι τοῦδε ἐπιστημονικῆ ἔργασία προσέδρακε ταύτῃ τὸν χαρακτηριστικόν τόπον, ἐν ᾧ δεόντως λαμβάνεται πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ἐκτενῶς ἐρευνᾶται καὶ μελετᾶται ὁ πνευματικὸς καὶ ἠθικὸς βίος καὶ τοῦ ἐξωχριστιανικοῦ ἔτι κόσμου. Ἡ κοινωνία τῶν θρησκειῶν, εἶπε περαιτέρω ὁ κ. Heiler, ὑπηρετεῖ ὑπὸ ὑψηλοτέραν καὶ εὐρυτέραν ἔννοιαν ταῖς ἰδέαις τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, τῆς συναδελφώσεως τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς εἰρήνης. Ἐν τῇ περιοχῇ τῆς δημιουργίας καὶ ἐνισχύσεως τῆς συνειδήσεως τῆς ἐνότητος τῆς ἀνθρωπότητος ἀπάσης καὶ οὕτω καὶ ἐν τῇ περιοχῇ περαιτέρω τῆς παρασκευῆς καὶ ἐδραιώσεως τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου θὰ ἡδύνατον, ὅπως πλεον τῶν παντῶς εἰδῶς πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ὀργανισμῶν δράσασιν αἰ θρησκείαι κυρίως τῶν διαφόρων λαῶν διὰ τοῦ συνέχοντος αὐτάς θεοῦ πνεύματος τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ὁ κ. Heiler ἀπηθύθη καὶ δι' ἐν μέρει ποιούμενος χρῆσιν τοῦ ἐγγωρίου γλωσσικοῦ ἰδιώματος ἐγκαρδίου προσήσεις τοῖς πολυαριθμοῖς ἐκπροσώποις τῶν διαφόρων ἐθνῶν καὶ θρησκευτικῶν κοινωνιῶν καὶ δεόντως ἐξῆρε τὴν ἀξίαν τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῶν συμβολῆς ἐν τῇ περιοχῇ τῶν θρησκευολογικῶν ἐρευνῶν. Ἰδιαιτέρως ὁ κ. Heiler προσεφώνησε τὴν Αὐτοῦ Αὐτοκρατορικὴν Ὑψηλότητα τὸν πρίγκηπα Μίκασα, οὗ ἡ παρουσία ὡς ἐπιτίμου Προέδρου ἐδήλω ἐπισήμως τὸν στενὸν σύνδεσμον μεταξὺ τῶν θρησκευολογικῶν ἐρευνῶν τῆς Ἄνω Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως¹.

1. Ἡ ἰαπωνικὴ ἀποστολὴ συγκροτουμένη ἐκ 30 μελῶν ἀπετέλει ἐν τῷ συνεδρίῳ τούτῳ τὴν πολυαριθμοτέραν ἐκπροσώπησιν τοῦ ἐξωτερικοῦ· τὸ ἥμισυ περίπου τῶν μελῶν τοῦ Συνεδρίου ἀπετελεῖτο ἐκ Γερμανῶν προερχομένων ἐκ τε τῆς δυτικῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς Γερμανίας.

Ἰδιαίτερώς πάλιν προσεφώνησεν ὁ κ. Heiler κατὰ τὴν τελετὴν ταύτην τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου καὶ τὸν Ἑλληνα Καθηγητὴν κ. Φιλιππίδην. Ἡ οἰκεία προσφώνησις ἔχει ὕδα:

«Μετ' ἰδιαίτερας ἐγκαρδιότητος προσαγορεύω καὶ δεξιούμαι τὸν ἐκπρόσωπον τῆς Ἑλλάδος Καθηγητὴν κ. Φιλιππίδην, τὸν ἐκπρόσωπον τῆς Συγκλήτου τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τῆς πόλεως ἐκείνης δηλαδή, ἣτις εἶναι τὸ λίκνον τοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς Εὐρώπης. Ὡς μαθητὴς τοῦ δξυδερκοῦς ἐκείνου ἱεραποστόλου ἐν Ἰαπωνίᾳ Καθηγητοῦ Hans Haas μετεξεπαιδεύθη ὁ κ. Φιλιππίδης ἐν τῷ κλάδῳ τῆς ἱστορίας τῶν θρησκειῶν ἐν Λιψία καὶ ἐπὶ τρεῖς δεκαετηρίδας ἐκαλλιέργησε καὶ ἐθεράπευσε τὴν σχέσιν καὶ συνάφειαν γερμανικῆς καὶ ἑλληνικῆς θρησκαιολογίας»¹.

Ἡ αὐτοῦ Αὐτοκρατορικῆ Ὑψηλότης, ὡς ἤδη ἀνεγράφη, ὁ πρίγκιψ Mikasa, ὅστις ἐν τῷ γερμανιστῷ γενομένῳ χαιρετισμῷ αὐτοῦ ἐτόνισεν, ὅτι οὐχὶ ἀπολύτως ὀρθὴ εἶναι ἡ γνώμη, ὅτι πόλεμοι καὶ προστριβαὶ τοῦ παρόντος εἶναι δῆθεν ἀποτελέσματα οἰκονομικῶν μόνον προβλημάτων καὶ ἀντιθέσεων. Τὰ αἷτια τοῦ κακοῦ τούτου, τῶν ἀντιθέσεων δηλαδή τῶν λαῶν πρὸς ἀλλήλους καὶ τῶν πολέμων αὐτῶν, εἶναι οὐχὶ καθαρῶς οἰκονομικῆς μόνον προελεύσεως. Σπουδαῖον πρόσωπον διαδραματίζουσι κατὰ τὸν πρίγκιπα ἐπὶ τοῦ προκειμένου πνευματικοὶ κυρίως συντελεσταί. Πίστις καὶ ἀφοσίωσις, ἂν μὴ μεταπίπτωσι καὶ ἐξαλλάσσωνται εἰς βίαν καὶ φανατισμὸν, δύνανται, ὅπως μειώσιν ἐκάστοτε ἢ ἀίρωσι τὰς ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς προστριβάς αὐτῶν. Τὸ ἐν Tokio γενόμενον ἤδη συνέδριον κατέδειξεν, ὅτι ἡ σπουδὴ τῆς ἱστορίας τῶν θρησκειῶν λίαν εὐσυνάρμοστος εἶναι ταῖς ἀρχαῖς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνεξίθρησκείας. Αἱ φρικταὶ εἰκόνες τῆς Hiroshima καὶ τοῦ Nagasaki, εἶπεν ὁ πρίγκιψ Mikasa, κατέδειξαν μετὰ δεινῶς συνταρασσούσης σαφηνείας, ὅτι οὐχὶ ὁ Θεός, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι κυρίως διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν χειρῶν προκαλοῦσι τὴν φθορὰν καὶ τὴν καταστροφὴν αὐτῶν. Μόνον ἡ καθαρὰ σοφία καὶ ἡ ἀγάπη ὑπὸ τὸν χριστιανικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα δύνανται, ὅπως ἀναχατίσωσι τὸν ὕλεθρον. Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ θὰ ἠδύνατο, ὅπως σπουδαίως συμβάλῃ ἡ ἐπιστήμη τῆς θρησκαιολογίας. Ἡ ἡσυχος ἀτμόσφαιρα τῆς ὥραίας μεσαιωνικῆς πόλεως Marburg παρεῖχε τὴν εὐφροσύνην καὶ βεβαίαν ἐγγύησιν ἀρμονικῆς ἐργασίας ἐν τῷ ἐν ταύτῃ διεξαγομένῳ συνεδρίῳ τῶν σοφῶν τῆς γῆς.

ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς IAHR καθηγητῆς διδάκτωρ κ. C. J. Bleeker (Amsterdam), ὅστις εὐλαβῆ μνηεὶαν ἐποιήσατο τοῦ τῷ 1959 ἀποθανόντος Προέδρου τῆς Ἑνώσεως ταύτης Ἰταλοῦ θρησκαιολόγου καθηγητοῦ διδάκτορος R. Pettazzoni.

ὁ Ἀντιπρόεδρος τῆς IAHR Καθηγητῆς διδάκτωρ κ. G. Widengren (Upsala), ὅστις δίδων διὰ βραχέων λόγον εὐθυνῶν κατὰ τὴν διοίκησιν τῆς Ἑνώσεως ἐξέφρασε τὴν λύπην αὐτοῦ, διότι δυστυχῶς μερικὰ κράτη, ἐν οἷς ζωηρὰ ἐπιστημονικὴ ἐργασία διεξάγεται ἐν τῇ σφαίρᾳ τῶν θρησκαιολογικῶν ἐρευνῶν καὶ πολλοὶ θεράποντες τῶν ἐρευνῶν τούτων ὕψηλον καὶ σπουδαῖον ὄνομα ἐκτήσαντο ἐν τῷ διεθνῇ στίβῳ τῶν ἐπιδιώξεων καὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ πνεύματος, οὐδαμῶς ἐξεπροσωπήθησαν ἐν τῷ συνεδρίῳ τοῦ Marburg· οὕτω

1. Ἐν τέλει τοῦ λόγου αὐτοῦ λίαν εὐστόχως ὁ κ. Heiler ἐτόνισεν, ὅτι ἡ συνεργασία τῶν διανοουμένων τοῦ κόσμου ἐν τῇ σφαίρᾳ τῶν θρησκαιολογικῶν ἐρευνῶν ἐχώρησε μέχρι τοῦδε ἐν πνεύματι ἀθολώτου ἀρμονίας· εἶναι τοῦτο τεκμήριον, ὅτι πέρα τῶν πολιτικῶν ἐξάψεων, ταραχῶν, καὶ διαίρεσεων ὑπάρχει ἡ βασιλεία τοῦ πνεύματος, ἐν ἣ πάντες εἶναι ἠνωμένοι ἐν ἀρήκτῳ καὶ ἀδιασπᾶστῳ ἐνότητι. Πρὸς κύρωσιν τούτων ἐπηγγάγετο ὁ κ. Heiler ρῆσιν εἰλημμένην ἐκ τοῦ διατάγματος ἀνεξίθρησκείας τοῦ βασιλέως τῶν Ἰνδιῶν Asoka ἔχουσαν ὕδα: «... Ὁμόνοια εἶναι καλὴ διὰ τῶνδε τὸν λόγον κυρίως, ὅτι δηλαδή ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων ἀκούει τοῦ ἄλλου τὴν θρησκαιευτικὴν διδασκαλίαν καὶ μάλιστα ἀσμένως ἀκούει αὐτήν».

παρίσταται ἀνάγκη συντονωτέρας ἐπὶ τοῦ προκειμένου κινήσεως καὶ δράσεως πρὸς ἐπιτυχῆ συνδυασμὸν ἀπασῶν τῶν οἰκείων ἐπὶ τοῦ προκειμένου πνευματικῶν δυνάμεων ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἠθικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος.

Τοῦ ἐν λόγῳ Συνεδρίου μετέσχον ἔτι οἱ προσετώτερες τῶν χριστιανικῶν ὁμολογιακῶν ἐκκλησιῶν καὶ οἱ προσετώτερες τῶν ἐξωχριστιανικῶν θρησκευμάτων τῆς ἐπικρατείας Ἐσσης μετὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ θρησκευτικῶν αὐτῶν συμβούλων· ἡ δωδεκαμελὴς Διεθνὴς Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς I A H R καὶ οἱ Πρόεδροι τῶν ἀνὰ τὸν κόσμον ὑπαρχόντων τοπικῶν παραρτημάτων τῆς I H A R· ἡ Γενικὴ Γραμματεὺς τῆς ἐπιτροπῆς ὀργανώσεως τοῦ συνεδρίου Καθηγήτρια διδάκτωρ κυρία Annemarie Schimmel· ὁ κοσμητὴς Προκοσμῆτωρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Marburg Καθηγητῆς διδάκτωρ κ. Carl Andresen μετὰ τῆς ὀλομελείας τῶν Καθηγητῶν καὶ Ἐφηγητῶν αὐτῆς, τοῦ Κοσμητόρου Καθηγητοῦ διδάκτορος κ. A. Niebergall ἀπουσιάζοντος λόγῳ ἐκδημίας δι' ἐπιστημονικοὺς σκοποὺς εἰς τὴν Μέσσην Ἀνατολήν· ὁ κοσμητὴς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ αὐτοῦ Πανεπιστημίου Καθηγητῆς διδάκτωρ κ. H. Winkler· οἱ ὀμῶντιμοι Καθηγηταὶ τῆς Θεολογικῆς καὶ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς καὶ περαιτέρω οἱ πλείους τῶν τακτικῶν Καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Marburg· ὁ Διευθυντῆς τῆς Ἀνωτάτης Ἐκπαιδεύσεως διδάκτωρ κ. A. Weller· 20 θρησκευολόγοι καθηγηταί, ἀντιπρόσωποι ἀνωτάτων ἀνὰ τῶν κόσμον ἐπιστημονικῶν ἰδρυμάτων, Ἀκαδημιῶν, Πανεπιστημίων κ. οὐ. κ., ἐν οἷς καὶ ὁ κ. Φιλιππίδης ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν· πολλοὶ θρησκευολόγοι Καθηγηταὶ διαφόρων γερμανικῶν Πανεπιστημίων, Καθηγηταὶ Φιλοσοφικῶν Σχολῶν, διανοούμενοι, λογοτέχναι, δημοσιογράφοι καὶ ἄλλοι.

Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἰνδικῆς ἀποστολῆς κ. Svami B o n ἀνάγνωσιν χαιρετιστηρίου γράμματος τοῦ Προέδρου τοῦ Ἰνδικοῦ Κράτους, ἐγένετο ἡ ἐπίσημος ἀναγόρευσις εἰς ἐπιτίμους διδάκτορας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ἐν Marburg Φιλιππείου Πανεπιστημίου τριῶν ξένων θρησκευολόγων, τῶνδε:

τοῦ Καθηγητοῦ διδάκτορος κ. James Luther Adams τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Harvard (Michigan USA), ὅστις ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Marburg νέους δρόμους καὶ νέας δυνατότητας Θεολογικοῦ, ἠθικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου διήνοιξεν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ·

τοῦ Καθηγητοῦ διδάκτορος Α. Ἰ. Φιλιππίδου (Ἀθῆναι), ὅστις διὰ πληθῶς ἐπιστημονικῶν ἔργων ἀπὸ τριακονταετίας ἐγένετο πρωτοπόρος τῶν θρησκευολογικῶν σπουδῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ προσήνεγκε σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὴν διεθνή ἐπιστημονικὴν ἔρευναν ἐπὶ θρησκευολογικοῦ πεδίου καὶ

τοῦ Ἐπισκόπου τῆς ἠνωμένης νοτίου Ἰνδικῆς ἐκκλησίας διδάκτορος κ. Appasa my, μαθητοῦ καὶ φίλου τοῦ Rudolf Otto.

Ἦδη ἐν Ἀθῆναις ἔλαβεν ὁ κ. Φιλιππίδης παρὰ τοῦ κ. Heiler ἐπιστολὴν ἐκ Marburg ὑπὸ χρονολογίαν τῆς 26.7.1960, ἐν ᾗ ὁ Γερμανὸς Καθηγητῆς ἀνεκοίνοιο τῷ Ἑλληνι Καθηγητῇ τάδε:

«Ἀποτελεῖ παρ' ἐμοὶ ἀφορμὴν μεγάλης χαρᾶς ἡ ἀδεια, ὅπως ἀνακοινώσω Ἵμῖν, ὅτι ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Marburg προήχθη εἰς τὴν ἀπόφασιν, ὅπως ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἐν Marburg γινομένου 10ου διεθνoῦς συνεδρίου διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν θρησκείων, οὐ Ἵμεῖς θὰ μετὰσχητε, ἀπονείμη Ἵμῖν τὸ ἀξίωμα τοῦ διδάκτορος τῆς Θεολογίας hono-ris causa. Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ ἡμῶν θέλει διὰ τούτου, ὅπως τιμῆση τὸ μέγα Ἵμῶν ἐπιστημονικὸν ἔργον, ἀλλὰ συγχῶνας καὶ τὴν ὀρθόδοξον ἑλληνικὴν θεολογίαν καὶ ἐκκλησίαν. Ἡ οἰκεία ἐπίσημος τελετὴ τῆς ἀναγορεύσεως Ἵμῶν εἰς διδάκτορα τῆς Σχολῆς ἡμῶν γυνήσεται τῇ 11.9.60, τῇ ἡμέρᾳ δηλαδὴ τῆς πανηγυρικῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τοῦ συνεδρίου, καὶ ὥρα 10,30 π.μ. ἐν τῷ Ἀνακτόρῳ τοῦ Marburg.

Χαίρω πολὺ, διότι τὴν τιμὴν ταύτην θὰ δεχθῆτε παρουσίᾳ 500 καὶ πλέον μελῶν τοῦ

συνεδρίου προερχομένων ἐξ ὄλων τῶν μερῶν τοῦ κόσμου καὶ ἐκ τῶν διαφόρων χριστιανικῶν ὁμολογιῶν καὶ ἐξωχριστιανικῶν θρησκειμάτων».

Ὁ Καθηγητὴς κ. Φιλιππίδης ἐδέξατο τὸ οἰκεῖον διδακτορικὸν δίπλωμα ἐκ χειρὸς τοῦ Καθηγητοῦ διδάκτορος κ. Andresen ἐκπροσωποῦντος τὸν κοσμήτορα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς¹. Ὁ κ. Andresen εἶπεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τάδε:

«Υψηλὴ ὁμήγουρι!

Οὐχὶ νῦν τὸ πρῶτον παρέχεται τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Φιλιππείου Πανεπιστημίου τοῦ Marburg ἡ δυνατότης, ὅπως αὕτη ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ τῶν ἱπποτῶν ἐνώπιον διεθνoῦς πνευματικοῦ περιβάλλοντος συντελέσῃ τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔργον ἀναγορεύσεως ἐπιστημόνων εἰς ἐπιτίμους διδάκτορας αὐτῆς. Παρὰ ταῦτα σήμερον κατ' ἐξοχὴν θεωροῦμεν ἑαυτοὺς εὐτυχεῖς, διότι δυνάμεθα, ὅπως τὴν πρῶτην ταύτην σύνοδον κατὰ τὴν ἐναρξίν τῶν ἐργασιῶν τοῦ 10ου διεθνoῦς συνεδρίου διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν θρησκειῶν λάβωμεν ὡς ἀφορμὴν, ἵνα ἐνώπιον λαμπροῦ Forum ἀναγγελωμεν τρεῖς ἀναγορεύσεις εἰς ἐπιτίμους διδάκτορας τῆς Σχολῆς ἡμῶν. Ἡ ἐπιστημονικὴ αὕτη τιμὴ ἀπονέμεται τῷ Καθηγητῇ διδάκτορι κ. James Luther Adams τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Harvard ἐν Cambridge/USA, τῷ Καθηγητῇ διδάκτορι κ. Λεωνίδα Ἰωάννου Φιλίππιδῆ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ τῆς Νοτίας Ἰνδίας Aiyadmai Jesudasan Appasamy.

Ἐγὼ προσωπικῶς χαίρω διὰ τὴν ἀδεια, ὅπως Ἰμῖν, συνάδελφε κ. Φιλιππίδη, προσενέγκω τὸ οἰκεῖον τιμητικὸν δίπλωμα. Ἐν τῷ προσώπῳ Ἰμῶν τιμῶμεν θρησκαιολόγον, ὅστις ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν σπουδῶν αὐτοῦ συνῆψε καὶ διαρκῶς διετήρησε καὶ ἐκαλλιέργησε τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν γερμανικὴν θρησκαιολογικὴν ἔρευναν. Ἐισπυδάσατέ ποτε παρὰ τῷ Hans Haas ἐν Λειψία καὶ ἐκεῖ ὑπέστητε τὰς διδακτορικὰς Ἰμῶν ἐξετάσεις κατόπιν ὑποβολῆς ὑφ' Ἰμῶν ἐργασίας ἐπὶ τοῦ «ΧρISOY κανόνος» (Goldene Regel). Ἐδημοσιεύσατε γερμανιστὶ τοῦτο μὲν τὴν πρὸς τὴν φαινομενολογίαν τῆς θρησκείας σχέσιν ἔχουσαν ἐργασίαν («Τὸ Ἰδεώδες τῆς ἀγάπης ἐν τῷ Βουδδισμῷ καὶ τῷ Χριστιανισμῷ») (Das Liebesideal im Buddhismus und im Christentum), τοῦτο δὲ τὴν θρησκαιοφιλοσοφικοῦ περιεχομένου ἔρευναν: «Ἡ ἱστορία τῆς θρησκείας ὡς ἱστορία τῆς λυτρώσεως ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ» (Religionsgeschichte als Heilsgeschichte in der Weltgeschichte)· οὕτω παρέσχετε ἡμῖν τὴν εὐχέρειαν, ὅπως λάβωμεν γινῶσιν τῆς περαιτέρω ἐρευνητικῆς Ἰμῶν ἐπιστημονικῆς ἐργασίας. Διὰ τῆς ἐν ἑλληνικῇ καὶ γαλλικῇ γλώσσῃ δημοσιεύσεως πολυαριθμῶν συγγραμμάτων ἀναφερομένων εἰς τὰς διαφόρους περιοχὰς τῆς ἐξωχριστιανικῆς καὶ τῆς χριστιανικῆς ἱστορίας τῶν θρησκειῶν κατέστητε ἐν Ἑλλάδι ὁ πρωτοπόρος τῶν θρησκαιολογικῶν ἐρευνῶν. Τὴν ὑψηλὴν ἀξίαν καὶ τὰξιν τῆς ἐπιστημονικῆς Ἰμῶν ἱκανότητος καὶ δεξιότητος μαρτυρεῖ τὸ τελευταῖον ὀγκῶδες ἔργον Ἰμῶν: «Ἱστορία τῆς ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐξ ἀπόψεως παγκοσμίου καὶ πανθρησκαιικῆς». «Ἐχομεν ἡμεῖς περαιτέρω γινῶσιν καὶ τῆς κατὰ πρωτότυπον καὶ πρωτοπόρου τρόπον ἀποτελέσεως τοῦ ἔργου Ἰμῶν ὡς ἀκαδημαϊκοῦ διδασκάλου ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Οὕτως ἐπιστημονικῶς τινὶ κλάδῳ, ὅστις μέχρι τοῦδε ἀγνωστος ἦτο ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ὀρθοδόξου ἑλληνικῆς θεολογίας, ἐδημιουργήσατε ἐν τῇ χώρᾳ Ἰμῶν ἀσφαλῆ καὶ σταθερὸν χώρον καὶ σταθμὸν διὰ τοῦ συνδέσμου Ἰμῶν μετὰ τῆς διεθνoῦς ἐρεῦνης συντελέσατε περαιτέρω, ἵνα ἡ κλασσικὴ χώρα τῆς Ἀττικῆς κτήσῃται ἐν ταῖς ἐπιστημονικαῖς σχέσεσιν αὐτῆς ἐπαφὴν μετὰ τῆς παγκοσμίου θρησκαιολογικῆς Ἐπιστήμης. Τοῦτο ἀκριβῶς πειρᾶται, ὅπως ἐκφράσῃ κατ' ἀνάγκην τὸν τρόπον τῶν ἡμῶν παρεχόμενον Ἰμῖν τιμητικὸν δίπλωμα, ὑπερ νῦν ἀναγινώσκω».

Τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Andresen ἐν τῷ συνεδρίῳ ἀναγνωσθὲν διδακτορικὸν δίπλωμα ἔχει τὸδε τὸ περιεχόμενον.

1. Οἱ δύο ἄλλοι ἐπίτιμοι διδάκτορες ἦσαν ἀπόντες.

«Πρυτανεύοντος τοῦ τακτικοῦ Καθηγητοῦ τοῦ ἀστικοῦ, τοῦ ἐργατικοῦ, τοῦ ἐμπορικοῦ καὶ τοῦ δημοσιοοικονομικοῦ Δικαίου διδάκτορος Rudolf Reinhardt, ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Φιλιππείου Πανεπιστημίου τοῦ Marburg (παρὰ τὸν ποταμὸν Lahn) διὰ τοῦ Κοσμητῆρος αὐτῆς, τοῦ τακτικοῦ Καθηγητοῦ τῆς πρακτικῆς Θεολογίας διδάκτορος Alfred Niebergall, ἀπονέμει

τῷ ἐν Ἀθήναις Καθηγητῇ διδάκτορι τῆς Θεολογίας καὶ τῆς Φιλοσοφίας
κυρίῳ Λεωνίδῳ Ἰωάννου Φιλιππίδῃ,

ὅστις στενὸν σύνδεσμον διετήρησε μετὰ τῆς γερμανικῆς θρησκειολογικῆς ἐρευνῆς,

ὅστις, διὰ τῆς μακροχρόνιου αὐτοῦ διδακτικῆς δράσεως καὶ διὰ τῶν πολυαρίθμων αὐτοῦ ἔργων ἐν τῇ περιοχῇ τῆς τε ἐξωχριστιανικῆς καὶ τῆς χριστιανικῆς ἱστορίας τῶν θρησκειῶν, ἐξαιρέτως προήγαγεν ἐν Ἑλλάδι τὴν θρησκειολογικὴν ἐρευναν καὶ σπουδὴν,

ὅστις ἀξιόλογον συμβολὴν παρέσχεν ἐν τῇ περιοχῇ τῶν διεθνῶν θρησκειολογικῶν ἐρευνῶν,

τιμῆς ἕνεκεν

τίτλον, προνομίαις καὶ ἀξίωμα

τοῦ διδάκτορος τῆς Θεολογίας,

ὅπερ βεβαιοῦται διὰ τοῦ παρόντος διπλώματος ἠσφαλισμένου τῇ πανεπιστημιακῇ σφραγίδι.

Συνετελέσθη ἐν Marburg τῇ 11ῃ Σεπτεμβρίου 1960.

Ὁ Πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου

Ὁ Κοσμητῆρ τῆς Σχολῆς

(ὀπογρ.) R. Reinhardt

(σφραγίς) (ὀπογρ.) A. Niebergall.

Μετὰ ταῦτα ὁ καθηγητὴς κ. Heiler ἀνέγνωσεν ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου πρῶτον μὲν ἐν τῇ πρωτοτύπῳ γλώσσει αὐτοῦ, ἦτοι ἑλληνιστί, εἶτα δὲ ἐν γερμανικῇ μεταφράσει τηλεγράφημα ἀποσταλὲν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Θεοκλήτου ἔχον ὡδε:

«Καθηγητὴν κύριον Heiler,

Θρησκειολογικὸν Μουσεῖον τοῦ Φιλιππείου Πανεπιστημίου

Marburg/Lahn.

Ἀσιμένως πληροφορούμενοι ἀπόφασιν Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Marburg περὶ ἀπονομῆς τιμῆς ἕνεκεν ἀξιώματος ἐπιτίμου διδάκτορος Θεολογίας εἰς ἡμέτερον Καθηγητὴν Ἀθήνησι Πανεπιστημίου ἐλλογμώτατον κύριον Λεωνίδαν Φιλιππίδην μετέχοντα δεκάτου διεθνοῦς θρησκειολογικοῦ συνεδρίου καὶ ἐγκυχωμένοι ἐπὶ ἰδιαιτέρα τιμῇ προσγενομένη εἰς εὐσεβῆ πολυγραφώτατον Καθηγητὴν Φιλιππίδην, γνωστὸν διὰ συμβολὴν αὐτοῦ εἰς θρησκειολογικὸν κλάδον, ἀόκως ὑπὲρ Θεολογικῆς ἐπιστήμης ἐργαζόμενον, προαγόμεθα εὐχαριστήσαι Ὑμᾶς τιμῶντας ἐν τῷ προσώπῳ ἐλλογμωτάτου Καθηγητοῦ Φιλιππίδου ἡμετέραν Ὁρθόδοξον Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, ἐπικαλούμενοι ἅμα ἐφ' Ὑμᾶς καὶ Συνεδρίου Marburg μετέχοντας ἐνίσχυσιν καὶ φωτισμὸν παρὰ Κυρίου.

Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος

ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ.

Μεθ' ὃ ὁ κ. Φιλιππίδης ἀνελθὼν εἰς τὸ βῆμα εἶπε γερμανιστὶ τάδε:

Ἀυτοκρατορικὴ Ὑψηλότης!
 Κύριε Ὑπουργέ,
 Κύριε Δήμαρχε,
 Κύριε Πρύταμι!
 Κύριε Κοσμητορ!
 Ἀξιότιμοι κύριοι συνάδελφοι!
 Κυρίαὶ καὶ κύριοι!

Θεῖα χάριτι μετὰ πολλῆς χαρᾶς ὁμοθυμῶς συνήλθομεν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἥτις περὶφημος εἶναι ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ διὰ τὰς ἐν αὐτῇ μετὰ πρωτοτύπου ὑποδειγματικότητος διεξαγομένας ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας. Ἐν τῇ ὁμηγύρῃ ταύτῃ εἰμεθα κατὰ τὰ φαινόμενα πολλοὶ ἄνθρωποι, παρὰ ταῦτα ὅμως εἰμεθα πάντες ἐν ἐνὶ πνεύματι ὡσεὶ εἰς ἄνθρωπος πολυμορφος καὶ πολυώνυμος μετὰ μιᾶς μόνον ψυχῆς καὶ μεθ' ἑνὸς μόνον πνεύματος.

Τοῦτο ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τὴν ἰδιορρυθμίαν τῆς ὁμηγύρεως ἡμῶν: ἡ ἑκκλησία καὶ ἡ μακαριότης τῆς βαθείας καὶ ἀληθοῦς πνευματικῆς ζωῆς, ἡ Unanimitas δηλαδὴ, ὑπὸ τὴν κυρίαν σημασίαν θεωρουμένης τῆς λέξεως ταύτης, ἡ «ὁμοψυχία» ὡς τις θὰ ἠδύνατο, ὅπως εἶπη ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἐντεῦθεν προχέεται ὡς πολυχέμων ποταμὸς ἡ πραγματικὴ θεία καὶ ἀνθρωπίνῃ ἀγάπῃ, ὑπὸ τὴν βαθυτάτην καὶ τὴν μεταφυσικὴν ἔννοιαν θεωρουμένης τῆς λέξεως ταύτης. Ἡ Unanimitas ἐπιτυγχάνεται καὶ κατορθοῦται ὅλως ἰδιαίτερος ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ ἡμῶν, τῇ θρησκευολογίᾳ, τ.ἔ. ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ τῶν ἐρευνητῶν αὐτῆς. Πέρα πασῶν τῶν διαφορῶν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς πίστεως καὶ τῆς λατρείας, πέρα πασῶν τῶν διαφορῶν μεταξύ τῶν λαῶν καὶ τῶν ἐθνῶν, μεταξύ τῶν φυλῶν τῶν γλωσσῶν καὶ τῶν θρησκευτῶν, ἀγρυπνεῖ ἐπὶ πάντων τῶν πραγμάτων καὶ δεσπάζει αὐτῶν τὸ ἐν ὕψιστον ὄν, τὸ «ὄντως ὄν», ὃ εἰς καὶ ὃ αὐτὸς Θεός. Εἶναι οὗτος τοῖς μὲν γνωστὸς διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀποκαλύψεως, τοῖς ἄλλοις δὲ ἄγνωστος εἰσέτι, παρὰ ταῦτα ὅμως κατ' ἐνόρασιν ἢ δικαίωσιν γίνεται οὗτος καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ παρὰ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις αἰσθητός, πιστεύεται καὶ τιμᾶται ὑπὸ πάντων καὶ ἀδιαλείπτως ἀναζητεῖται.

Ἐν ὀνόματι τοῦ παρὰ ταῦτα ἀνωνόμου τούτου ἐνὸς ὄντος, ὅπερ κατὰ τὰς ἀνεξερευνήτους αὐτοῦ βουλὰς κυβερνᾷ καὶ ρυθμίζει τὴν ἱστορίαν ἐκάστου ἡμῶν, ὡσπερ καὶ τὴν ἱστορίαν σύμπαντος τοῦ κόσμου, καὶ ἐν ὀνόματι περαιτέρω τῆς ἐσωτερικῆς ταύτης ἐνότητος ἡμῶν, ἥτις ἐκ τοῦ Θεοῦ προέρχεται, θὰ ἐπεθύμουν, ἀξιότιμοι καὶ ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ μου, ὅπως ἐγκαρδιώτατα προσαγορευέω Ὑμᾶς. Συγχρόνως προσαγορεύω Ὑμᾶς καὶ ἐξ ὀνόματος τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος μου καὶ ἐξ ὀνόματος τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐπεὶ ἔχω τὴν τιμητικὴν ἐντολήν, ὅπως πατρίδα τε καὶ Πανεπιστήμιον ἐκπροσωπήσω ἐν τῷ συνεδρίῳ τούτῳ. Ὅλως ἰδιαίτερος θὰ ἐπεθύμουν, ὅπως μοι ἐπιτραπῇ καὶ ἐκφράσω τῇ ἀξιοσημειώτῃ Θεολογικῇ Σχολῇ καὶ τῇ ἐπιφανεστάτῃ Συγκλήτῳ τοῦ Πανεπιστημίου Marburg καὶ δὴ καὶ οὐχὶ διὰ τυπικῶν λόγων χάριτος καὶ εὐγνωμοσύνης ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὀφειλομένης τιμῆς ἐξωτερικῆς εὐγενείας, ἀλλὰ μετ' ἐντελῶς ἐσωτερικῆς ψυχικῆς μεθέξεως καὶ κοινωνίας, τὴν βαθεῖάν μου ἐσωτερικὴν συγκίνησιν καὶ τὴν μεγάλην μου εὐχαριστίαν διὰ τὴν ἀπονεμηθεῖσάν μου τιμὴν καὶ διὰ πᾶν, ὅ,τι ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐλέχθη ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ. Τοῦτο πράττω καὶ ἐξ ὀνόματος ἑτι τῆς ὀρθοδόξου ἑλληνικῆς Θεολογίας καὶ τῆς ὀρθοδόξου ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ἐτιμήθη ὁμοίως μεγάλως διὰ τῆς ἐμοὶ ἀπονεμηθείσης τιμῆς ταύτης.

Ἡ τιμὴ αὕτη, ἥτις βαθύτατα συγκινεῖ με, θὰ ἔχω παρ' ἐμοὶ τὴν σημασίαν ἰσοβίου δεσμοῦ μετὰ τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ πνεύματος τῆς πόλεως Marburg. Θὰ ἐπιρρωννῆ καὶ ἐνισχύῃ με ἐν τῇ ἐφῆσει καὶ σπουδῇ πρὸς ὅσα ἐν δυνατῶν ἀριστέραν ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ τῷ ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντός μου. Ἐν τῷ βίῳ μου εἶχον πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ὡς κατευθυντήριον γραμμὴν τὴν ἐπιταγὴν: «Οὐδεμία στιγμή ἄνευ ἐργασίας». Παρὰ ταῦτα

ἡμῶς ρητέον, ὅτι πᾶν, ὅ,τι ἠδυνήθην, ὅπως ἐπιτελέσω μέχρι τοῦδε, προήλθεν οὐχὶ ἐξ ἐμαυτοῦ· «Θεοῦ τὸ δῶρον» (Ἐφεσ. 2,8), «ὡς ἐξ ἰσχύος, ἧς χορηγεῖ ὁ Θεός» (1. Πέτρ. 4,11), «ὅπως μὴ καυχῆσθαι πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ» (1 Κορ. Α' 1,29).

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ θὰ ἐπεθύμουν, κυρίαί καὶ κύριοι, ὅπως ἀνακουώσω Ἰμῖν, ὅτι ὁ πνευματικός μου σύνδεσμος μετὰ τοῦ Πανεπιστημίου Marburg εἶναι παλαιός, ἀρξάμενος ἤδη πρὸ 35 ἐτῶν. Τὸ πρῶτον ἰηρακειολογικὸν βιβλίον, ὅπερ ἤδη τῷ 1925 πρὸ τῶν σπουδῶν μου ἐν Λιψία μετὰ πολλοῦ ζήλου ἀνέγνωσα, ἦτο τὸ Opus ἐπὶ τῆς προσευχῆς, τὸ μέγα καὶ γνωστὸν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ ἔργον τοῦ ἀξιοτιμοτάτου Καθηγητοῦ διδάκτορος κ. Friedrich Heiler. Τῷ ἔργῳ τούτῳ ὀφείλω οὐχὶ μόνον τὴν ἀπόφασίν μου πρὸς σπουδὴν τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἀγνώστου τότε εἰσέτι ἐπιστημονικοῦ κλάδου τῆς ἰηρακειολογίας, ἀλλὰ καὶ τὸν πρῶτον προσανατολισμὸν μου ἐπὶ πλέον ἐν σχέσει πρὸς τὴν πλουσίαν οἰκίαν βιβλιογραφίαν. Οὕτω γὰρ κατὰ τὴν ἐορτάσιμον ταύτην καὶ πανηγυρικὴν στιγμήν ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ συμβαίνοντα ἀποτελοῦσι οὐχὶ τὸν πρῶτον δεσμὸν μου μετὰ τοῦ Marburg, ἀλλὰ λαμπρὸν πολλῶ μᾶλλον στάθμῳ ἐν τῇ μακροῦ ὁδῷ τοῦ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μέχρι σήμερον χωροῦντος δεσμοῦ μου μετὰ τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ βίου τῆς πόλεως ταύτης.

Κατὰ τὴν στιγμήν ταύτην ἰσχυρᾶς ἐσωτερικῆς συγκινήσεως οὐδαμῶς πράγματι δύναμαι, ὅπως διὰ πάντα ταῦτα ὀρθῶς καὶ δι' ἐπαξίῳ λόγῳ ἐκφράσω ὑμῖν τὴν εὐγνωμοσύνην μου.

Ἐν τέλει ἐπιτραπήτω μοι, ὅπως προσθέσω ὀλίγας τινας λέξεις ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν τραγικότητα τοῦ πολιτισμοῦ ἡμῶν, ὅστις ἐπιποθεῖ λύτρωσιν· τοῦτο πράττω ἕνεκα τοῦδε τοῦ λόγου κυρίως, ὅτι δηλαδὴ ἡμεῖς ὡς ἰηρακειολόγοι ὀφείλομεν ὅπως σπουδαῖόν τι ἔτι ἐπιτελέσωμεν κατὰ τοὺς βαρέως δοκιμαζομένους χρόνους ἡμῶν, ἐν οἷς ὁ ἀγὼν ἀναλαμβάνει ὄντως ἀποκαλυπτικὰς διχαστάσεις.

Λύτρωσις προϋποτίθεται βεβλῶς θλίψιν· ἀποτελεῖ αὕτ ὄντως τὴν ἄρσιν τῆς θλίψεως· θλίψις δ' ἐξ ἐπόψεως ἰηρακειολογικῆς εἶναι τὸ συναίσθημα τῆς ἀποστάσεως ἡμῶν τοῦτο μὲν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν γένει ἀπὸ τοῦ θείου, τοῦτο δὲ ἀπὸ πασῶν τῶν θεοπρεπῶν θετικῶν ἀξιών καὶ ἀρετῶν, αἵτινες ὡς ἀπόλυτοι ἅμα καὶ ὑπερτέλειαι ἀξίαι συναποτελοῦσι τὸ ἀξιολογικὸν περιεχόμενον καὶ τὸ πλήρωμα τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ θείου ἐν γένει.

Τὸ συναίσθημα τῆς ἀποστάσεως ταύτης ἀποτελεῖ ἀτερπῆ τινα καὶ ἀφόρητον κατάστασιν θλίψεως, ἐν ἣ ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης μᾶλλον ἢ ἤττον διατελεῖ. Θέλων νῦν ὁ ἄνθρωπος, ὅπως λύτρωσιν ἑαυτὸν τῆς καθημερινῆς ταύτης θλίψεως, πειράται, ὅπως ἄρῃ ἢ τοῦλάχιστον σμικρὴν τὴν ἀπόστασιν, ἧτις ὑπάρχει μεταξύ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ τοῦ Θεοῦ, μεταξύ τοῦ σχετικοῦ καὶ τοῦ Ἀπολύτου. Τὸ ἐπίτευγμα τῆς προσπάθειας ταύτης τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ ἐκάστοτε ἐκεῖνο, ὅπερ πολιτισμὸν καλοῦμεν. Ὁθεν πολιτισμὸς εἶναι ἡ σχετικὴ ἢ μερικὴ πραγματοποίησις ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τῶν ἀπολύτων ἀξιών τοῦ «Ἰπερκόσμου», ἵνα ἐπὶ τοῦ προκειμένου ποιήσωμαι χρῆσιν τοῦ περὶ τοῦ θείου «τεχνικοῦ ὄρου» τοῦ παγκοσμίου φήμης σιστηματικοῦ θεολόγου Georg W o h b e r m i n.

Τοῦτο ἔχει τήνδε τὴν σημασίαν, ὅτι δηλαδὴ τὸ ὑψιστὸν ἰδεῶδες τοῦ πολιτισμοῦ, εἰς ὁ οὗτος ὀφείλει, ὅπως ἀποβλέπη καὶ κατευθύνηται ἐκάστοτε, εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ἡ «βασιλεία τοῦ Θεοῦ», ἧτις, ὡς ἀληθῆς δεσποτεία τοῦ Θεοῦ, εἶναι παροῦσα ὄχι μόνον κατ' αὐτὴν ὑπὲρ ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐνόρασιν ἐν ἡμῖν.

Εἰ νῦν ἡ ὑπερκοσμία αὕτη Πραγματικότης ἠδύνατο, ὅπως λάβῃ ὑπόστασιν καὶ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, τότε θὰ ἐπήρχετο διὰ τούτου τελέως τε καὶ ὀριστικῶς ἡ λύτρωσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς θλίψεως. Καὶ τοῦτο ἀκριβῶς ἀποτελεῖ ὄντως τὴν κυρίαν ἐπιθυμίαν καὶ σπουδὴν πάντων τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅλης ἰδιαιτέρως τῶν ἀνθρώπων τῆς σήμερον. Τούτου ἕνεκα ἡ ἐν τῇ Κυριακῇ προσευχῇ περιλαμβανομένη περιληπτικὴ καὶ μεστὴ περιεχομένου ἱεσία

πρὸς τὸν Θεόν: «ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου» ἀναλαμβάνει ἐντελῶς ἰδιαιτέραν σημασίαν.

Αὕτη εἶναι ἡ μόνη λύσις τῆς σημερινῆς τραγικῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἡ πληρωσις δηλονότι τῆς ἱερᾶς ἐντολῆς: «ὀπίσω εἰς τὸν Θεόν, ἄνοδος ποδὸς τὸν Θεόν»! Οὕτω μόνον θὰ ἔλθῃ εἰρήνη ἐπὶ τὴν γῆν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δύναται καὶ ὀφείλει ἡ θρησκευολογία ἡμῶν, ὅπως πολλὰ καὶ σπουδαῖα προσενέγκῃ ἐν τῷ συνδυασμῷ πασῶν τῶν δυνάμεων ἡμῶν.

Ἄκουά τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ ἀπειθυνομένης πρὸς ἡμᾶς ὑπὸ τύπον στίχων, οἷτινες ὅμοιοι εἶναι τοῖς στίχοις τοῦ Αἰσχύλου:

«Ἴτε, παῖδες ἐμοί,
Νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών»!

Ἄ ἐν Βόννη Ἑλλην Πρεσβευτῆς κ. Ὑψηλάντης ἀπέστειλε τῷ κ. Φιλιππίδῃ τὸ ἐξῆς συγχαρητήριον τηλεγράφημα:

«Παρακαλῶ, δεχθῆτε θερμότατα συγχαρητήρια ἡμῶν ἐπὶ ἀπονομῇ τιμητικοῦ διδακτορικοῦ τίτλου, ἀποτελοῦντος ἀναγνώρισιν ὑμετέρου ἔργου καὶ τιμῆν δι' ἑλληνικὴν ἐπιστήμην».

Τὴν ἐπομένην τῆς τελετῆς, ἡμέραν Δευτέραν τῆς 12.9.60 ὁ κ. Φιλιππίδης, εἰς ὄν ὑπὸ τῆς Διοικήσεως τοῦ Συνεδρίου ἀνετέθη καὶ ἡ διεύθυνσις τῶν ἐργασιῶν τοῦ VII τμήματος τοῦ Συνεδρίου τοῦ εἰς τὴν θρησκευτικὴν φαινομενολογίαν ἀναφερομένου, ἀνέπτυξεν ἐνώπιον τοῦ τμήματος τοῦτου ἐν ἡμῶν ἐπιστημονικῇ αὐτοῦ ἀνακοινώσει τὸ θέμα: «Θρησκεία: προσπάθεια πρὸς τελικὴν ἐτυμολογικὴν διασάφησιν τῆς λέξεως ταύτης». Ἡ ἀνακοίνωσις αὕτη, ἥτις δημοσιεύεται ἐν τῇ «Θεολογία» γερμανιστί, ἔχει ἐν τῇ γερμανικῇ αὐτῆς περιλήψει (Zusammenfassung) ὧδε:

α1. Αἱ μέχρι τοῦδε γινόμεναι προσπάθειαι πρὸς ἐτυμολογικὴν διασάφησιν τῆς λέξεως «θρησκεία» εἰς οὐδὲν εὐστοχον πόρισμα κατέληξαν· ὅθεν εἶναι ἀπορριπτέαι.

2. Ἡ λέξις «θρησκεία» εἶναι πολὺ παλαιότερα τῆς παρ' Ἡροδότῳ τὸ πρῶτον γινόμενης μνείας αὐτῆς· εἶναι τόσον παλαιά, ὅσον καὶ ἡ ἔννοια καὶ τὸ γεγονός τῆς «θρησκείας» ἐν τῷ παμπάλαιῳ ἑλληνικῷ κύκλῳ πολιτισμοῦ.

α'. Ἡ ἐπιστήμη τῆς γλωσσολογίας θεωρεῖ τοῦτο μὲν τὸν λεξικογράφον Ἡσύχιον, τοῦτο δὲ τὴν Ἰλλυρικὴν γλῶσσαν ὡς πηγὰς, ἐν αἷς περιέχονται λέξεις καὶ ρίζαι πρωτοελληνικῆς προελεύσεως.

Παρ' Ἡσυχίῳ ἀναγινώσκωμεν: «ἐρεσκή· θρησκεία».

«Ἐρεσκή» ἕμος ἀποτελεῖ συνδυασμὸν τῶν λεξειδίων: he = Θεός, eres = βασιλεύς, ge = στρέφεσθαι, a (ἐπιτατικόν) = σταθερῶς, ἀδιακόπως, ὅστις συνδυασμὸς παρέχει ἡμῖν τὴν λέξιν τῆς πρωτοελληνικῆς συμερικῆς γλώσσης: heeresgea = Θεῷ βασιλεῖ στρέφεσθαι (προσεύχεσθαι) ἀδιακόπως.

β'. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου δύναται ὅπως δοθῇ καὶ ἡ ἀκόλουθος ἐρμηνεία: Ἐν τῇ ἑβραϊκῇ λέξει: הָרַחֵם ὑπάρχουσιν ἀντιστοίχως τε καὶ διαδοχικῶς πάντα τὰ φωνήεντα καὶ σύμφωνα τῆς ἑλληνικῆς λέξεως: «θρησκεία».

Ἡ φράσις: dere^x Jah = «ἄδὸς Θεοῦ» συχνότατα ἀπαντᾷ ἡμῖν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ὑπὸ τὴν σημασίαν α') τῆς ἐν πίστει ἀφοσίωσεως πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τῆς εὐλαβοῦς αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου τιμῆς καὶ ἀγάπης, β) τῆς λατρείας αὐτοῦ καὶ τέλος γ) τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ. Οὕτως ἐν τῇ λέξει: dere^x Jah περιέχονται καὶ τὰ τρία συστατικὰ μέρη καὶ οὐσιαστικὰ στοιχεῖα τῆς ἐννοίας καὶ τοῦ γεγονότος τῆς «θρησκείας».

Ἄμφότεροι οἱ ὄροι: dere^x Jah καὶ «θρησκεία» πρέπει ἴσως νὰ θεωρηθῶσιν ὡς λέξεις δηλοῦσαι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Ἄμφότεροι οἱ ὄροι οὖτοι ὄντες τῆς αὐτῆς λεκτικῆς συνθέσεως καὶ ὕψους πρὸς τὴν πρωτοελληνικὴν—συμερικὴν λέξιν τοῦ Ἡσυχίου: «ἐρεσκή» ἔχουσι πιθανότατα κοινὴν τινα πρωταρχικὴν ρίζαν· ἡ παμπάλαια αὕτη ρίζα, ἀνή-

κουσα πιθανώτατα εἰς πρωταρχικὴν ρίζαν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνημένης κοινῆς προβα-
βελείου γλώσσης, μαρτυρεῖται ἐν αὐτῇ ὑπάρχουσα ἐν τῇ τρισυμφώνῳ ρίζῃ drg ἐξ ἧς
πολλοὶ λέξεις τῆς αὐτῆς σημασίας προέρχονται παρὰ διαφόροις λαοῖς».

Κατὰ τὴν ἑσπέρας τῆς Τρίτης 13.9.60 ἐν τῷ Δημαρχεῖῳ τοῦ Marburg γενομένη
δεξιῶσιν τῶν Συνέδριον ὑπὸ τῶν Γερμανικῶν ἀρχῶν, εἶπεν ὁ κ. Φιλίππιδης ἐν προσφω-
νήσει αὐτοῦ γερμανιστὶ τὰ ἑξῆς:

«Αὐτοκρατορικὴ Ὑψηλότης!

Κύριε Ὑπουργέ!

Κύριε Δήμαρχε!

Κύριε Πρότανι!

Κύριε Κοσμητορ!

Κύριοι Συνάδελφοι!

Κυρίαὶ καὶ Κύριοι!

Μετὰ τὴν πρὸ διημέρου ἀπονομὴν εἰς ἐμὲ τῆς μεγάλης τιμῆς τῆς διὰ τῆς Θεολο-
γικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Marburg διδακτορικῆς ἀναγορευσέως μου, ἔλαβον
περαιτέρω καὶ τὴν τιμητικὴν ἐντολήν, ὅπως ἐξ ὀνόματος πάντων τῶν μελῶν τοῦ Συνε-
δρίου ἐκφράσω τὰς εὐχαριστίας, ὡς βαθέως συναισθανόμεθα, διὰ τὸν ἐπὶ τῇ ἀφίξει ἡμῶν
φιλόφρονα χαιρετισμόν, ὃν ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν Ἱπποτῶν τοῦ μνημειώδους Ἀνακτόρου
ἀπηύθυναν πρὸς ἡμᾶς ἡ Γερμανικὴ Ὀμοσπονδιακὴ Κυβέρνησις καὶ ἡ Ἐπαρχιακὴ Κυ-
βέρνησις τῆς Ἑσθῆς, ὡς καὶ τὸ Πανεπιστήμιον Marburg, συγχρόνως δὲ καὶ διὰ τὴν
φιλόφρονα δεξιῶσιν, ἣν κατὰ τὴν ἑσπέραν ταύτην ἐπεφύλαξεν ἡμῖν ἡ Ἐπαρχιακὴ Κυ-
βέρνησις τῆς Ἑσθῆς καὶ ἡ Δημαρχία τῆς πόλεως Marburg.

Ἡμεῖς πάντες, ἰδίᾳ δὲ ἡμεῖς οἱ ἀντιπρόσωποι ἄλλων ἐθνῶν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ
δυσιῶν, ἐξ Εὐρώπης, Ἀσίας, Ἀμερικῆς καὶ Ἀφρικῆς, αἰσθανόμεθα μεγάλην χαρὰν,
διότι ἐπετράπη εἰς ἡμᾶς νὰ συγκροτήσωμεν τὸ 10ον Διεθνὲς Συνέδριον διὰ τὴν ἱστορίαν
τῶν θρησκείων ἐν τῇ πανεπιστημιακῇ ἀκριβῶς πόλει ταύτῃ, ἣτις ἐναρμονίζει τὴν ὀραϊό-
τητα τοῦ τοπείου πρὸς μακρὰν ἱστορικὴν παράδοσιν καὶ ὑψηλὴν πνευματικὴν ζωὴν.

Ἰδιαιτέρως εὐχαριστοῦμεν τῷ Κυρίῳ ἐπὶ τῆς Παιδείας Ὑπουργῷ τῆς Κυβερνή-
σεως τῆς Ἑσθῆς καὶ τῷ Κυρίῳ Δημάρχῳ τῆς πόλεως Marburg διὰ τοὺς ἐξαιρέτως
φιλόφρονας λόγους, οὓς ἀφιέρωσαν εἰς τὸ ἡμέτερον Συνέδριον καὶ εἰς τοὺς μετέχοντας
αὐτοῦ. Ἐπι δὲ καὶ πρὸς τὸν εἰς περιωπὴν ἱστάμενον γερμανικὸν Τύπον, ἰδιαιτέρως τὸν
τῆς Ἑσθῆς, ἐκφράζομεν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ τὰς ἡμετέρας ἐγκαρδίου εὐχαριστίας
διὰ τὴν φιλικωτάτην ὑποδοχὴν, ἣν ἐπεδαψίλευσεν εἰς ἡμᾶς.

Τὸ γεγονός, ὅτι τῆς ὁμοφυλίας, ἣτις συνδέει πάντας ἡμᾶς, ἐπετράπη νὰ λάβωμεν
πεῖραν οὐ μόνον ἐν τῇ σοβαρῇ ἐπιστημονικῇ ἐργασίᾳ τοῦ Συνεδρίου, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ
εὐφροσύνῳ καὶ ἀβιάστῳ συγκεντρώσει τῆς ἑσπέρας ταύτης, ὀφείλομεν εἰς τοὺς φιλο-
φρόνως φιλοξενούντας ἡμᾶς. Ἡ ἑσπέρα αὕτη, ὡς καὶ πάσαι αἱ ἡμέραι τοῦ Συνεδρίου
θὰ ἐγχαραχθῶσιν ἀνεξίτηλα εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν.

Καὶ νῦν ἐπιτραπήτω μοι νὰ ὑψώσω τὸ πότηριόν μου μετὰ τῶν ἐγκαρδιωτάτων εὐ-
χῶν μου ὑπὲρ τῆς φιλοξενούσης ἡμᾶς Χώρας, ὑπὲρ τῆς Ἐπαρχίας Ἑσθῆς, ὑπὲρ τῆς
Γερμανικῆς Ὀμοσπονδίου Κυβερνήσεως, ὑπὲρ τῆς Ἐπαρχιακῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἑσθῆς,
ὑπὲρ τῆς πόλεως Marburg καὶ τοῦ Κυρίου Δημάρχου αὐτῆς, ὑπὲρ τοῦ πάλαι πάσης
τιμῆς ἀξίου Πανεπιστημίου τῆς, ὅπως δὲ ἰδιαιτέρως ὑπὲρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς καὶ
πάντων τῶν μελῶν αὐτῆς».

Τὴν ἑσπέραν τῆς Παρασκευῆς 16.9.60, κατὰ τὴν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐν τῷ
μεταξὺ καταφθάσαντος ἐξ Ἀμερικῆς ἐτέρου τετιμημένου διδάκτορος Καθηγητοῦ κ.
Adams παρατεθὲν ὑπὸ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Marburg ἐν τῷ

Ξενοδοχείῳ Waldecker Hof γεῦμα, ἐν ἀντιφωνήσει εἰς προσφωνήσεις τοῦ Πρωτάνεως καὶ τοῦ Κοσμητοροῦ εἶπεν ὁ κ. Φιλιππίδης τὰ ἑξῆς:

«Κύριε Πρύταμι!
Κύριε Κοσμητορ!
Κύριοι Συνάδελφοι!

Πάλιν σήμερον εἶμαι πολὺ εὐτυχῆς, διότι διὰ τῆς εὐγενοῦς ταύτης προσκλήσεως παρ-έσχετε εἰς ἐμὲ τὴν εὐφρόσυνον εὐκαιρίαν, ὅπως μοι ἐπιτραπῆ νὰ ἀπευθίνα ζωηρῶς τὸν ἐγκαρδιώτατον χαιρετισμὸν τῆς Συγκλήτου καὶ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀλλ' οὐχ ἤττον ἔτι καὶ ὄλωσ' ἰδιαζόντως τὸν ἰδικόν μου προσωπικὸν συναδελφικὸν χαιρετισμὸν, τὰς ἐγκαρδιωτάτας πρὸς εὐτυχίαν Ὑμῶν εὐχὰς καὶ τὴν διαβεβαίωσιν τῶν ἑσωτάτων μου εὐχαριστηρίων συνασθημάτων.

Ἰδιαιτέρως ἐπεθύμουν νὰ παρακαλέσω Ὑμᾶς, ὥπως θελήσητε νὰ μοι ἐπιτρέψητε, ἵνα πρὸς τὸν ἥδη ἀπὸ μακροῦ γνωστόν μοι λίαν ἀξιότιμον Καθηγητὴν Δρα κ. Friedrich Heiler, εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ εἰς τὸ παράδειγμα τοῦ ὁποῦ ὀφείλω μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸν βίον μου, ἐκφράσω τὰς ἐγκαρδιωτάτας εὐχαριστίας μου διὰ τὴν πάντοτε, αὐθις δὲ καὶ νῦν, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ Συνεδρίου ἡμῶν, καθ' ὄλωσ' ἐκδηλωτικὸν τρόπον ἐπιδαψιλευθεϊσάν μοι φιλοφροσύνην, ὡς καὶ διὰ τὴν ἰσχυρὰν αὐτοῦ συμπαραστάσιν εἰς τὴν δυσχερῆ ἀποστολήν μου πρὸς εὐρύτεραν θεραπείαν ἐν Ἑλλάδι τῆς ὀρθοκειολογικῆς Ἐπιστήμης. Τὴν ἀποστολήν ταύτην χαρακτηρίζω ὡς ἔτι πάντοτε δυσχερῆ, διότι ἤδη ἀπὸ 25 ἐτῶν προσπαθῶ, ὅπως καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν ὀρθόδοξον Θεολογίαν παρασκευάσω τὴν καὶ δι' αὐτὴν, ἀκριβῶς δι' αὐτὴν ὄλωσ' ἰδιαζόντως, ἀπαραίτητον διεύρυσιν πρὸς εὐρύτατα ὀρθοκειοϊστορικὰ ἐποπτικὰ πεδία ἐν τῇ ἐνοσίᾳ τοῦ τόσον ὀρθοῦ αἰτήματος, ὅπερ πρὸ δύο ἡμερῶν μετὰ τήσεως σαφηνείας καὶ ὀξυνοίας ἐξέθετο ὁ Συνάδελφος Καθηγητῆς κ. Benz ἐν τῇ ἀνακωνάσει αὐτοῦ, ἥτοι πρὸς ἐπιστημονικὴν βεβαίωσιν καὶ ἀνάδειξιν τῆς θείας προελεύσεως καὶ τῆς ἀποκαλυπτικῆς ἰδιουσιᾶς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐναντι τῶν ἐξωχριστιανικῶν ὀρθοσκευμάτων, ἅτινα ἡ χριστιανικὴ θεολογία ὡς Ἐπιστήμη δὲν δύναται νὰ ἀγνοῇ· τοῦτο δὲν εἶναι ἀπλῶς desideratum, ἀλλ' ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη, ὡς καὶ ὁ ἴδιος ἐτόνισεν.

Εὐαρεστήθητε νὰ μοι ἐπιτρέψητε καὶ τοῦτο, ὅπως μετὰ πλήρους ὑψηλῆς ἐκτιμήσεως ἐκδηλώσω τὴν ἰδιαιτέραν εὐγνωμοσύνην μου πρὸς τοὺς ἐντιμοτάτους Συνάδελφους τοῦ ἡμετέρου, δηλ. τοῦ Μαρβουργείου Πανεπιστημίου, τὸν Κύριον Προπρύταιν καὶ τὸν Κύριον Προκοσμητορὰ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς.

Ἡ συναδελφικὴ ἡμῶν συνάντησις καὶ παρ' ἀλλήλοις συνδιατριβὴ κατὰ τὰς ἀλημονήτους ταύτας ἡμέρας πνευματικῶν βιωμάτων ἐξ ἀφορμῆς τοῦ τόσον θαυμασίως διοργανωθέντος Μαρβουργείου Συνεδρίου, ὡς καὶ ἡ εὐγενὴς φιλοφροσύνη τῆς ἐνταῦθα δεξιότησεως, συνελόντι εἶπεν: τὸ ὄλον μου βίωμα ἐν τῷ ὀραίῳ καὶ γοητικῷ Marburg θὰ παραμείνωσιν εἰς ἐμὲ ἀλησιμόνητα καὶ θὰ ἐνισχύσωσιν τὴν ἐπίδοσίν μου εἰς περαιτέρω ἐργασίαν. Μία νέα περίοδος διανύγεται ἀπὸ τοῦ νῦν διὰ τὴν ζωὴν μου, ἥτις θὰ χαρακτηρίζηται οὐχ μόνον, ὡς μέχρι τοῦδε, διὰ τῆς βιβλιογραφικῆς, ἀλλὰ πρὸς ταύτη καὶ διὰ τῆς προσωπικῆς μου ἔτι ζωηρᾶς συνδέσεως μετὰ τοῦ κοινού, τ.ἔ. μετὰ τοῦ ἡμετέρου, τοῦ Μαρβουργείου, Πανεπιστημίου.

Παρακαλῶ Ὑμᾶς, ἀγαπητοὶ Κύριοι Συνάδελφοι, ὥπως θελήσητε νὰ πιστεύσητέ μοι τοῦτο: τὴν ὀραίαν ἡμέραν, ἣν ἐζήσαμεν ὁμοῦ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν ἱπποτῶν τοῦ μνημειώδους ἀνακτόρου, διεδέχθη ἐν ἐμῷ ἐκδήλωσις κατὰθλιψις διὰ τὸν ἐπικείμενον ἀποχωρισμὸν, ὅτις δὲ ἐμὲ, ἀπὸ τῆς σιγῆς αὐτῆς, θὰ ἦναι βίωμα ἐνὸς κενοῦ κενοῦ, ὅπερ διὰ τῆς ἀπλῆς νοσταλγίας δὲν δύναται νὰ πληρωθῇ. Οὕτως, ἀπὸ τῆς σιγῆς ταύτης, θὰ ἦμαι ὑποχρεωμένος νὰ ζήσω τοῦτο, ὅπερ ἤδη ὁ Πλάτων μετ' ὀξυνοίας κατεῖδε, δη-

λαδὴ τὴν ὁμόρριζον σύνδεσιν ἡδέος καὶ πικροῦ, εὐθυμίας καὶ ἀθυμίας, χαρᾶς καὶ πόνου.

Μετὰ τούτων τῶν στοχασμῶν, ἀναμνήσεων καὶ συναισθημάτων ὑψῶ τὸ ποτήριον εἰς ὑγιεῖαν Ἰγμῶν καὶ παρακαλῶ Ἰγμᾶς πάλιν, ὅπως εὐαρεστηθῆτε νὰ δεχθῆτε τὰς ἐγκαρδιωτάτας εὐχαριστίας μου καὶ τὰς θερμοτάτας ἐπ' εὐτυχίᾳ εὐχᾶς μου δι' Ἰγμᾶς προσωπικῶς, διὰ τὰς ἀξιοτίμους οικογενεῖας Σας, διὰ τὴν ἐπιφανεστάτην Σχολήν, διὰ τὸ παγκοσμίου φήμης Πανεπιστήμιον, διὰ τὸ γοητευτικὸν Marburg καὶ διὰ τὴν ὅλην Γερμανίαν, ὡς τὴν κατ' ἐπιθυμίαν καὶ κατ' ἐλπίδα μίαν, ὡς ἑνιαῖον καὶ ἀδιαιρέτον "Olen In.

Προπεμπόμενος ἐκ Marburg ὁ Καθηγητὴς κ. Φιλιππίδης ἔδωρόσατο τῇ Πρωτανεῖᾳ εὐμεγέθη φωτογραφίαν τοῦ νεωστὶ ἐν Πειραιεὶ ἀνακαλυφθέντος ἐξόχου ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς μετὰ τῆς ἀκολούθου ἰδιοχείρου δι' ἀττικῶν γραμμῶν ἀφιερώσεως, ἣν αὐτὸς οὗτος ὁ ἀρχαιομαθέστατος Καθηγητὴς μετὰ πολλῆς ἐμβριθείας καὶ αἰσθητικῶ κἀλλους συνέθηκεν:

ΕΙΚΟΝΑΤΗΝΔ'ΑΓΑΛΜΑΤΟΣΠΕΡΙΚΑΛΛΟΥΣΟΡΕΙΧΑΛΚΙΝΟΥ
ΔΙΟΣΣΟΦΙΗΣΑΘΗΝΑΣΤΗΣΠΟΤΝΙΑΔΟΣ
ΕΝΠΕΙΡΑΙΕΙΑΗΕΝΑΓ'ΧΟΣΑΝΑΦΑΝΕΝΤΟΣ
ΑΠΟΓΗΣΣΠΛΑΓΧΝΩΝΑΤΤΙΚΗΣΤΗΣΠΕΡΙΠΥΣΤΟΥ
ΑΝΤΙΔΩΡΟΥΜΑΙΓΕΡΑΡΩΤΕΠΕΡΙΚΑΥΣΤΩΤΩΔΕΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΗΣΠΕΡΩΤΕΙΕΡΗΣΘΕΟΛΟΓΙΗΣΤΩΤΕΜΕΝΕΙ
ΤΙΜΗΣΑΜΕΝΩΜΕΔΙΔΑΚΤΟΡΣΙΝΕΘΙΣΣΥΝΟΜΙΛΟΝΤΕΛΑΒΕΙΝ·
ΤΟΙΣΤΩΝΑΥΤΟΥΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝΝΑΜΑΤΩΝΡΕΙΘΡΟΙΣ
ΩΣΑΚΕΝΩΤΟΥΠΗΓΗΣΑΠΟΚΑΤΑΡΔΕΥΟΜΕΝΟΙΣ
ΜΗΝΟΣΔΕΚΑΔΙΤΕΜΙΑΤΟΥΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ
ΑΔΕ'ΕΤΟΥΣΣΟΪ

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, ἡ Σύγκλητος τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν δι' ἐγγράφου αὐτῆς πρὸς τὸν Καθηγητὴν κ. Φιλιππίδην ἀνεκοίνωσε τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς, «ὅπως ἐκφρασθῶσιν αὐτῷ τὰ θερμότερα αὐτῆς συγχαρητήρια, διότι ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἐτιμήθη τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα ἐν τῇ Ξένῃ».

Ἀκολούθως καὶ ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἀνεκοίνωσεν αὐτῷ ἐγγράφως τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς,

«ὅπως ἐκφράσῃ πρὸς αὐτὸν τὰ θερμὰ αὐτῆς συγχαρητήρια διὰ τὴν ἐπαξίαν τῆς μακρᾶς καὶ γονίμου ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ ἐργασίας ἐπιβράβευσιν, ἣτις οὐ μόνον τὴν κατ' ἡμᾶς Σχολὴν τιμᾶ ἐν τῇ Ξένῃ, ἀλλὰ καὶ τὴν καθόλου Ἑλληνικὴν ἐπιστημονικὴν ἐπίδοσιν».

Καὶ τῷ γράφοντι τὰς γραμμάς ταύτας, ὅστις οὐχὶ σπανίως ἐν Γυβίγγῃ τῆς Γερμανίας, τῇ πόλει ταύτῃ τοῦ Hölderlin καὶ τοῦ Κρουσίου, ἀκούων τὸν σεμνὸν ἀντίλαλον ὑψηλῶν ἐπιστημονικῶν ἐπιτευγμάτων καὶ ἠθικῶν τιμῶν ἀπονεμομένων που ἐν Εὐρώπῃ τοῖς ἐν τῷ διεθνεῖ ἐπιστημονικῷ στίβῳ νικηφόρος ἀριστεύουσιν "Ἕλλησιν ἐργάταις τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀρετῆς, μεγάλως ἐν θυμῷ χαίρει καὶ ἐνθουσιᾶ, πληροῦται δ' ἅμα ὑπὸ συναισθημάτων εὐγενοῦς καὶ ὑψηλῆς ἔθνικῆς ὑπερφηφάνιας, ἐπιτραπήτω, ὅπως ἐκφράσῃ τῷ πολυφιλήτῳ Καθηγητῇ κ. Φιλιππίδῃ τὰς συγχαρητικὰς αὐτοῦ εὐχὰς καὶ ἀπευθύνῃ αὐτῷ τὰς θερμοτέρας προσήσεις.

«Ἐν τοῖς ἀγαθοῖσι δὲ πάντ' ἔνεστιν σοφίας. ἄγαμαι».

(Εὐριπ., "Αἰκ. 602).

ΚΩΝ. ΜΕΡΕΝΤΙΤΗΣ

Ἰγφηγητὴς τῆς Ἀρχαίας Κλασσικῆς Φιλολογίας
ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν,
Γυμνασιάρχης.

Η ΕΒΔΟΜΗ ΕΒΔΟΜΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΕΡΓΙΟΥ

Είς τὸ ἐν Παρισίοις Ὁρθόδοξον Ῥωσικὸν Θεολογικὸν Ἰνστιτούτον τοῦ ἀγίου Σεργίου συνῆλθε τὸ παρελθὸν ἔτος τὸ ἔβδομον συνέδριον τῶν λειτουργικῶν σπουδῶν. Παρίσταντο περὶ τοὺς 30 σύνεδροι Ὁρθόδοξοι, Καθολικοὶ καὶ ὀλίγοι Προτεστάνται, ἀπουσίαζον ὅμως τρεῖς ἐκ τῶν παλαιῶν μελῶν καὶ ἐμπνευστῶν τοῦ συνεδρίου, κληθέντες ὑπὸ τοῦ Κυρίου αἶνα ἀναπαύσωνται ἀπὸ τῶν κόπων αὐτῶν»· ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Παρισίων Βλαδίμηρος, τοῦ ὁποῦ ἡ σεβασμία μορφή προσέδιδε τόσῃν ἱεροπρέπειαν εἰς τὴν ἐναρκτήριον συνεδρίαν· ὁ ὀργανωτὴς καὶ ἡ ἀληθὴς ψυχὴ τῶν συνεδρίων ἀρχιμ. Κυπριανὸς Kern καὶ ὁ πατὴρ τῆς ἐν τῇ Δύσει λειτουργικῆς κινήσεως π. Lambert Beauduin. Τῶν δύο τελευταίων τούτων ἐτελέσθη ὑπὸ τοῦ Θεοφ. ἐπισκόπου Κατάνης κ. Κασσιανοῦ ἀρχιερατικὸν μνημόσυνον, παρασταμένων πάντων τῶν μελῶν τοῦ συνεδρίου. Τὸν π. Kern διεδέχθη κατόπιν ὁμοφώνου ἀποφάσεως ὁ ἐν τῷ Ἰνστιτούτῳ ὑφηγητὴς π. Boris Bobrinskoy, ἀναλαβὼν τὴν διοργάνωσιν τῆς προσεχοῦς ὀγδόης λειτουργικῆς ἐβδομάδος. Τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἐξεπροσώπησεν ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Ρηγίου κ. Μελέτιος.

Δι' διαλέξεις ἀκολουθοῦμεν ἀπὸ πλουσίαν συζήτησιν καὶ κοινὰς συνεστιάσεις διήρκεσαν τέσσαρας ἡμέρας ἀπὸ τῆς 4ης μέχρι καὶ τῆς 8ης Ἰουλίου, θέμα δ' εἶχον τὸ Πάσχα.

Ὁ προηγούμενος τοῦ Mont-César Rme Dom B. Capelle ἀνέπτυξε τὸ θέμα «Ἡ τέλεισις τοῦ Πάσχα κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας». Ἡ ἀνάλυσις τριῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης κειμένων δίδει ἀκριβῶς τὴν εἰκόνα τοῦ τρόπου τῆς τελέσεως αὐτοῦ καὶ τὸ θεολογικὸν περιεχόμενον τῆς ἑορτῆς. Ἡ Ἀ' Πέτρον, κείμενον, κατὰ τὰς νεωτέρας ἐρεῖνας, καθαρῶς πασχάλιου χαρακτῆρος, τονίζει παραλλήλως πρὸς τὸ πάθος τοῦ «ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ», τὸν ἐξελαστήριον χαρακτῆρα τῆς θυσίας αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἔγερσιν, ὑπάρχουν δὲ σαφεῖς ὑπαινιγμοὶ εἰς τὴν προβαπτισματικὴν κατήχησιν καὶ τὴν μετὰ τοῦ Πάσχα συνδεδεμένην διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγέννησιν. — Ἡ «Ἐπιστολὴ τῶν Ἀποστόλων», ἔργον ἀπόκρυφον τοῦ β' μ.Χ. αἰῶνος, Μικρασιατικῆς προελεύσεως, περιέχει ἀποκαλύψεις τοῦ ἀναστάντος Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητὰς Του. Τὸ Πάσχα ἀπαντᾷ κυρίως ἐν τῇ ἐνοσίᾳ τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου, ἐν τῇ δραματικῇ τῆς λέξεως ἐνοσίᾳ, χωρὶς νὰ παραλείπεται καὶ ὁ ἑορταστικὸς-ἀναστάσιμος χαρακτῆρ αὐτοῦ.—Τέλος ἐν τῇ «Διδασκαλίᾳ τῶν Ἀποστόλων», γραφείσθαι ἐν Συρίᾳ κατὰ τὸν γ' αἰῶνα, δίδεται ὀλιγόληρος περιγραφή τῆς πασχάλου νηστείας, συγκεντροῦστος ἐδιδασκίστας ἡνωμένους τὸν πένθιμον ἐπὶ τοῖς παθήμασι καὶ τὸν χαρμόσυνον ἐν ἐπὶ τῇ ἀναστάσει τοῦ Κυρίου ἑορτασμὸν μετὰ εὐχαριστιακῆς προσφορᾶς γινομένης περὶ τὴν τρίτην πρωϊνὴν ὥραν.

Ὁ δομινικανὸς π. Εἰρηναῖος Dalmais ἐξήτασεν ἱστορικῶς καὶ συγκριτικῶς τὴν ἐν πάσῃ σχεδὸν τῇ Ἀνατολῇ γνωστὴν ἀκολουθίαν τῆς ταφῆς τοῦ Κυρίου κατὰ τὸ ἔσπερας τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς. Κατ' ἀρχὴν συνδεδεμένη μετὰ τῆς ἀκολουθίας τῆς σταυροπροσευχῆς ἐν Ἱεροσολύμοις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς Αἰθερίας καὶ ἐνίστε ἀκολουθουμένη ὑπὸ βαπτίσεως ἢ ἀποπλύσεως τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ μετὰ ἡ ἄνευ διανομῆς τῆς θ. κοινωνίας ἀπαντᾷ παρ' Ἀρμενίοις, Γεωργιανοῖς, Σύροις καὶ Χαλδαίοις καὶ εἰς τὰ ἀρχαῖα τυπικὰ τῶν Ἱεροσολύμων, συμβολίζουσα ἄλλοτε μὲν τὴν ἀποκαθῆλωσιν καὶ ταφὴν τοῦ Κυρίου, ἄλλοτε δὲ καὶ αὐτὴν τὴν εἰς Ἄδου κάθοδον αὐτοῦ. Βραδύτερον εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ Κωνσταντινούπολιν παρελήφθη ἡ θ. κοι-

νωϊα καὶ ἡ σταυροπροσκύνησις μετεφέρθη εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς Ὑψώσεως, διτηρήθη ὅπως εἰς Ῥώμην καὶ Ἰσπανίαν. Ἡ δ' ἀκολουθία τῆς ταφῆς παρέμεινεν ἀπλουστερά εἰς Κωνσταντινούπολιν· εἰς τοὺς Συρο-μαρονίτας καὶ Μελχίτας ἐξείλιχθη ἐπὶ τὸ δραματικώτερον καὶ παραστατικώτερον.

Τὸ θέμα τοῦ π. Κ. H r u b y ἦτο· «Τὸ Ἰουδαϊκὸν Πάσχα τῶν χρόνων τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν κειμένων τῆς ραββινικῆς φιλολογίας». Ὁ τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐτελεῖτο ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κυρίου, ἦτο τὸ προῖον μακρᾶς ἐξελίξεως. Αἱ κυριώτεραι πηγαί, βιβλικαὶ καὶ τῆς ραββινικῆς φιλολογίας, εἶναι τὸ Βιβλίον τοῦ Ἔσδρα, ἡ Β' Παραλειπομένων, τὰ βιβλία τῶν Ἰσραηλαίων καὶ ἡ Μίσινα. Σταθερὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα διετήρει ἀνέκαθεν ἡ παράδοσις, ἦσαν ἡ θυσία τοῦ πασχάλιου ἀμνοῦ, ὁ διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ραντισμὸς τοῦ θυσιαστηρίου, τὸ πασχάλιον δεῖπνον μὲ τὰ ἄζυμα, τὰ ποτήρια τοῦ οἴνου καὶ ἡ ἀφήγησις τῆς ἱστορίας τῆς ἐξόδου. Ἡ μελέτη τῶν πηγῶν διαφωτίζει καὶ καθιστᾷ περισσώτερον κατανοητὰ τὰ ἐν τῷ μυστικῷ δεῖπνῳ συμβάντα, ὡς καὶ τὴν ἐν γένει πασχάλιον χριστιανικὴν θεολογίαν καὶ πρᾶξιν.

Ὁ π. Β. B o t t e ἀκολουθῶς ἠσχολήθη μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ Πάσχα ἐν τῇ χριστιανικῇ γραμματείᾳ τῶν πρώτων αἰώνων. Αἱ δύο ἀρχαῖαι μεταφράσεις τῆς λέξεως «πεσάχ» (πάσχα) «ὑπέρβασις» (Ἀκύλας· «υπερβάσιαν») καὶ «διάβασις» (Φίλων· «διαβατήριον») στηρίζονται ἡ μὲν πρώτη εἰς τὴν ἀκριβῆ σημασίαν τῆς λέξεως «πεσάχ», ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ὄρθον ἱστορικὸν περιεχόμενον τοῦ Πάσχα δηλαδὴ τὴν ὑπὸ τοῦ Γιαχβὲ ἢ τοῦ ὀλοθρευτοῦ ἀγγέλου ὑπέρβασιν τῶν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ ἀμνοῦ σημειωθείσων οἰκιῶν τῶν Ἑβραίων, ἡ δὲ δευτέρα («διάβασις») μεταφέρει τὸ γεγονός εἰς τὴν διάβασιν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ὡς τῆς πλέον ἐντυπωσιακῆς σκηνῆς τῆς ἐξόδου, μεταφράζει ὅμως ἐσφαλμένως τὸ «πεσάχ». Καὶ αἱ δύο ἐρμηνεῖαι αὗται, ἂν καὶ γνωσταὶ παρὰ τοῖς χριστιανοῖς συγγραφεῦσι, δὲν εἶρον ἔδαφος εἰς τὴν χριστιανικὴν θεολογίαν. Προετιμήθη ὁ ἐσφαλμένος μὲν ἱστορικῶς καὶ φιλολογικῶς, πλην ὀρθῶς τυπολογικῶς, παράλληλισμός τοῦ Πάσχα πρὸς τὸ «πάσχειν» κατὰ τὸ Παύλεον, «τὸ Πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός» (Α' Κορ. 5,7). Πάθος ὅμως ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην ἔννοιαν περιλαμβάνον οὐ μόνον τὰ παθήματα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον, ὅφ' ἦν ἔννοια ἀπαντᾷ ἡ λέξις ἐν τῷ Συμβόλῳ, ταῖς λειτουργικαῖς εὐχαῖς καὶ τοῖς πατερικοῖς κειμένοις, τιθεμένη πάντοτε εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἔγερσιν. Ἡ φιλῶνεις ἀλληγορίζουσα ἐρμηνεία (πάσχα = ἡ ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ τῶν παθῶν διάβασις) εἰσῆλθεν καὶ εἰς τὴν χριστιανικὴν γραμματείαν, ἄνευ ὅμως πολλῆς ἐπιτυχίας, ἰδίᾳ διὰ τοῦ Ἱερωνύμου μεταφράσαντος περιφραστικῶς τὸ «Πάσχα Κυρίου» τῶν Ὁ' (Pascha Domini ἐν τῇ Velus Latina) διὰ τῆς γλώσσης: «Hoc est transitus, pascha Domini». Μὴ ὑπαρχούσης δ' ἀκριβοῦς λέξεως ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ πρὸς δήλωσιν τοῦ θροῦ «υπέρβασις» ἡ μόνη δυνατὴ μετάφρασις τῆς λέξεως πάσχα παρέμεινε τὸ transitus (=διάβασις). Οἱ δύο τέλος ἀδόκιμοι θροὶ «Πάσχα σταυρώσιμον» καὶ «Πάσχα ἀναστάσιμον», ἐπινοηθέντες ὑπὸ τοῦ Voccius κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα δὲν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰ πράγματα. Οὐδέποτε οἱ πρώτοι χριστιανοὶ διέστειλαν τὸ πάθος ἀπὸ τὴν ἀνάστασιν. Καὶ τὰ δύο, ὡς μία ἀδιάρρηκτος ἐνόησις, ἀπετέλουν τὸ θέμα τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα. Ἡ μεταγενεστέρα ἱστορικὴ ἐξέλιξις καὶ ἡ ἐπὶ περισσοτέρας ἡμέρας παράτασις τῆς ἑορτῆς ἐνετόπισεν εἰς τὴν Μ. Παρασκευὴν τὴν ἀνάμνησιν τοῦ θανάτου, χωρὶς ὅμως νὰ χάσῃ αὕτη παντελῶς τὸν πασχάλιον χαρακτήρα, ὡς καὶ εἰς τὴν Κυριακὴν τὴν ἀνάστασιν, συνδεδεμένης ὅμως πάντοτε παραμενούσης πρὸς τὸ πάθος.

Ὁ καθηγητὴς L. H. Gron di j s ὠμίλησε περὶ τῆς οὐσίας τοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν πνευματικοῦ σώματος κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν διαφόρων πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων.

Ὁ καθηγητὴς N. K o u l o m z i n e ἀνέλυσε τοὺς μαθηματικοὺς ὑπο-

λογισμοὺς διὰ τὴν ἐξεύρεσιν τῆς ἡμερομηνίας τοῦ Πάσχα καὶ ἠρμήνευσε τὴν αἰτίαν τῆς ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου διαφορᾶς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ὀφειλομένης τὸ μὲν εἰς τοὺς οὐχὶ ἀκριβεῖς καὶ πρὸς τὰ νεώτερα πορίσματα τῆς Ἀστρονομίας συμφώνους ὑπολογισμοὺς τῆς πρώτης, τὸ δὲ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου ὑπὸ τῆς δευτέρας.

Ὁ καθηγητὴς P. Meinhold ἀνεφέρθη εἰς τρία χαρακτηριστικὰ σημεῖα τῆς τελέσεως τοῦ Πάσχα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ. α') Προσεπάθησε νὰ καταδείξῃ, ὅτι ἡ διαφορὰ μεταξύ ἀνατολῆς καὶ δύσεως ὡς πρὸς τὸν χρόνον τοῦ Πάσχα ὀφείλετο εἰς τὸ ὅτι ἡ μὲν πρώτη ἐθεώρει τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου ὡς τὸ πραγματικὸν Πάσχα (14 Νισάν), ἐνῶ ἡ Δύσις τὴν ἀνάστασιν (πρῶτη Κυριακὴ μετὰ 14 Νισάν). β') ὅτι ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἤτο εἰσηγητὴς τῆς πρὸ τοῦ Πάσχα τεσσαρακονθήμερου ἡσθελας εἰς τὴν ἀνατολήν, εὐρὼν αὐτὴν ἐν χρήσει ἐν Τρεβηροῖς κατὰ τὴν ἐκεῖ ἐξορίαν αὐτοῦ καὶ γ') ὅτι ὁ σύνδεσμος βαπτίσματος καὶ Πάσχα ὑφίστατο ἀνέκαθεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Ὁ π. A. Raes ἐπελήφθη τοῦ θέματος: «Ἡ πασχάλιος εἰρήνη ἐν τῇ χαλδαϊκῇ λειτουργίᾳ». Κατὰ τὸ Μέγα Σάββατον πρὸ τῆς θ. λειτουργίας παρὰ τοῖς Χαλδαίοις τελεῖται λιτανεῖα ἐξω τοῦ ναοῦ, καθ' ἣν φέλλονται ὕμνοι μὲ κεντρικὸν θέμα τὸν σταυρὸν καὶ τὴν εἰρήνην. Ἡ τελετὴ καταλείεται διὰ τοῦ ἀσπασμοῦ τοῦ ἱ. εὐαγγελίου καὶ τοῦ σταυροῦ. Παράλληλα πρὸς τὴν δυσσεμῆνευτον ταύτην λειτουργικὴν πράξιν εὐρηναὶ ἐν τῷ βυζαντινῷ τύπῳ ἢ κατὰ τὸ ἐσπέρας τῆς Μ. Παρασκευῆς ἐκφορὰ τοῦ ἐπιταφίου καὶ ἡ κατὰ τὸ μεσονυκτικὸν τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα ἐπαναφορὰ αὐτοῦ ἐν τῷ βήματι καὶ ἡ λιτανευτικὴ περὶ τὸν ναὸν πορεία εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ὄρθρου τοῦ Πάσχα, τηρούμενα σήμερον ἐπακριβῶς ὑπὸ τῶν σλαυικῶν Ἐκκλησιῶν παρὰ τοῖς Μελχίταις, παρὰ τοῖς ὁποίοις διατηροῦνται, παρὰ τὸν ἐκβυζαντινισμόν των, παλαιότατα ἔθιμα τῆς ἀρχαίας συριακῆς ἐκκλησίας, ἢ μετὰ τοῦ τιμίου σταυροῦ λιτανεῖα κατὰ τὸ ἰε' ἀντίφωνον τοῦ ὄρθρου τῆς Μ. Παρασκευῆς καὶ ἡ ἀποκαθήλωσις καὶ ἀπόθεσις τοῦ σώματος ἐν τῷ κουβουκλίῳ κατὰ τὸν ἐσπερινὸν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, εἰσαχθέντα ἐπ' ἐσχάτων καὶ εἰς τὰς πλείστας ἑλληνοφώνους ἐνοριακὰς ἐκκλησίας· παρὰ τοῖς Μαρωνίταις ἢ κατὰ τὴν Μ. Παρασκευὴν διὰ τοῦ σταυροῦ εἰς τὸν τεσσάρων σημείων τοῦ κόσμου, ὁ ἀσπασμὸς καὶ ὁ ἐνταφιασμὸς αὐτοῦ, ὡς καὶ ἡ κατὰ τὸν ὄρθρον τοῦ Πάσχα ἐπαναφορὰ τοῦ σταυροῦ εἰς τὸ θυσιαστήριον. Τέλος παρὰ τοῖς Σύροις τῆς Μεσοποταμίας τελεῖται παράλληλος λιτανεῖα μετ' ἀσπασμοῦ τῆς εἰρήνης. Ἀναμφιβόλως ὅλαι αἱ ἀκολουθίαι αὐταὶ προῆλθον ἐκ τῆς πράξεως τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς ἐκκλησίας, ὅπου, ὡς μαρτυρεῖ ἤδη τὸ τυπικὸν τοῦ ἔτους 1122, ἐτελεῖτο ἐν εἶδος ἀναπαρστάσεως τῆς εἰς τὸν τάφον καταθέσεως τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου, εἰκονιζομένου διὰ τοῦ σταυροῦ ἢ τοῦ εὐαγγελίου ἢ βραδύτερον τοῦ ἐπιταφίου, τῆς ἐνδόξου ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἐξεικονιζομένης διὰ τῆς θριαμβευτικῆς αὐτῶν ἐπαναφορᾶς εἰς τὸ βῆμα κατὰ τὴν νύκτα τοῦ Πάσχα.

Ὁ π. E. Lanne ὠμίλησε περὶ τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ Πάσχα ἐν τῇ Κοπτικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς αὐταὶ περιέχονται ἐν τῷ σχετικῷ κοπτικῷ λειτουργικῷ βιβλίῳ, ἀναλύσας τὰς διαφορὰς ἰ. ἀκολουθίας ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τῶν Βαβλων μέχρι καὶ τῆς Ἀναστάσεως. Ἀξιοσημεῖα εἶναι τὰ λίαν ἀρχαῖα στοιχεῖα, ἅτινα περιέχει τὸ τυπικὸν τούτων ὡς τὴν λιτανεῖαν τῆς Κυριακῆς τῶν Βαβλων, τὴν ἀπόνηψιν τῶν ποδῶν κατὰ τὴν Μ. Πέμπτην, τὴν προσκύνησιν τοῦ σταυροῦ κατὰ τὴν Μ. Παρασκευὴν καὶ τὴν παντελῆ ἄλλειψιν ἰχνῶν τῆς συνδέσεως τοῦ Πάσχα μετὰ τοῦ βαπτίσματος τῶν κατηχουμένων κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς παννυχίδος τοῦ Πάσχα, ὡς καὶ ἡ παρὰ τὰς ἐξ Ἱεροσολύμων, Σύρας καὶ Βυζαντίου ἐπιδράσεις διατήρησις πολλῶν ἰθαγενῶν αἰγυπτιακῶν στοιχείων, ὡς καὶ ὁ ἔντονος μοναστικὸς χαρακτὴρ τῶν ἱερῶν τούτων τελετῶν.

Ὁ π. M. Richard ἐπεχείρησε νὰ διαφωτίσῃ τὰ αἷτια τῶν περὶ τοῦ Πάσχα ἐρίδων τῆς μεταποστολικῆς ἐποχῆς. Κατὰ τὸν π. Richard

ἡ διάσπασις ἐπῆλθε μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τὴν ὡς ἐκ τούτου ἔλλειψιν Ἰουδαιοχριστιανικῆς ἱεραρχίας, τὴν ὅποιαν ὡς πρὸς τὴν ἡμερομηνίαν τοῦ Πάσχα ἠκολούθουν αἱ διάφοροι ἐπὶ μέρους ἐκκλησίαι. Ἄπαξ καὶ ἔλειψεν τὸ κέντρον τοῦτο τῆς ἐνόητος ἢ ἀπόπειρα καθορισμοῦ τῆς ἡμέρας τοῦ χριστιανικοῦ Πάσχα βάσει τῶν εὐαγγελίων ἐπέφερε τὸν διχασμὸν, τῶν μὲν προτιμησάντων τὸν Ἰωάννην, τῶν δὲ τοὺς συνοπτικούς. Τόσον δὲ βαθέως ἦτο ἐρριζωμένη ἡ νέα διπλῆ παράδοσις, ὥστε πᾶσαι αἱ πρὸς τῆς Α' Οἴκου μενικῆς Συνόδου ἀπόπειραι πρὸς συνδιαλλαγὴν ἐναυγάγησαν

Ὁ Mgr. L. Gromier δριμύτατα ἐπέκρινε τὰς διὰ ποιμαντικῶν λόγους μεταρρυθμίσεις ἢ ἀλλοιώσεις κακῶς ἢ καλῶς κειμένων παλαιῶν τυπικῶν διατάξεων καὶ ἰδιαιτάτα τὴν πρόσφατον μεταρρυθμίσιν τῶν λατινικῶν ἀκολουθιῶν τῆς Μ. Ἑβδομάδος.

Ὁ π. Ἀλέξ. Κνιαζεφ εἶχε τὸ θέμα: «Ἡ Θεοτόκος εἰς τὰς Βυζαντινὰς ἀκολουθίας τοῦ Πάσχα». Ἀναλύσας ἐπιμελῶς τὰ κείμενα τῆς Μ. Ἑβδομάδος καὶ τοῦ Πάσχα διέκρινεν εἰς αὐτὰ ἐκτὸς τῶν συνήθων μαριολογικῶν θεμάτων (παρθενία, σάρκωσις Θεοῦ Λόγου, πρεσβείαι κλπ) τὸ νέον βασικὸν θέμα τῆς συμμετοχῆς τῆς Θεοτόκου εἰς τὸ διὰ σταυροῦ πάθος τοῦ Κυρίου καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὴν δόξαν Του. Σταυρὸς καὶ Θεοτόκος συνδέονται ἀδιάρρηκτως εἰς τὴν βυζαντινὴν ὑμνογραφίαν. Τοῦτο δὲν γίνεται οὔτε κατὰ σύμπτωσιν οὔτε ὀφείλεται εἰς τὴν λαϊκὴν πρὸς τὴν Θεοτόκον εὐλάβειαν. Εἶναι καθαρῶς καρπὸς τῆς θεολογίας, ἥτις ἤδη ἀπὸ τὴν σύνοδον τῆς Χαλκηδόνος εἶδε τὴν Θεοτόκον οὐχὶ μόνον ὡς τὴν Μητέρα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς τὸν τύπον τῆς διὰ τοῦ Χριστοῦ ἀναγεννηθείσης καὶ δοξασθείσης ἀνθρωπότητος.

Ὁ ἀγγλικανὸς π. D. Webb περιέγραψε λεπτομερῶς τὰς ἀκολουθίας τῆς Κυριακῆς τῶν Βατῶν ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸν μεσαίωνα.

Ὁ Ἰησουΐτης π. Jan Vanneste παρουσίασε τὰ πορίσματα τῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ ἐπὶ ἑκατοντάδος νέων ὡς πρὸς τὴν ἐπίδρασιν, ἣν ἔσχον ἐπ' αὐτῶν αἱ μεταρρυθμιζόμεναι ἀκολουθίαι τῆς Μ. Ἑβδομάδος καὶ τὴν ἐν γένει θέσιν αὐτῶν ἔναντι τῶν μετερρυθμίσεων τούτων. Ἡ ἀπλοστευσις τῶν ἀκολουθιῶν καὶ ἡ, ὡς ἐκ τούτου, ἀνάδειξις τῶν κεντρικῶν σημείων αὐτῶν, ἀνταποκρινόμεναι ἄριστα πρὸς τὰς τάσεις καὶ ἐκζητήσεις τῆς εποχῆς ἡμῶν, διηυκόλυναν τὰ μέγιστα τὴν παρακολούθησιν καὶ τὴν πλεον ἐνεργὸν συμμετοχὴν τῶν νέων εἰς αὐτάς.

Σχετικὸν ἦτο καὶ τὸ θέμα τοῦ π. B. Neunhäuser τῆς Maria Laach: «Ἡ ρωμαϊκὴ μεταρρυθμίσις τῆς Μ. Ἑβδομάδος καὶ ἡ σημασία αὐτῆς». Ἦτο οἶονεῖ ἡ ἀπάντασις εἰς τὰς κατὰ τῆς λειτουργικῆς κινήσεως καὶ τῶν λειτουργικῶν μεταρρυθμίσεων αἰτιάσεις τοῦ π. Gromier. Ὁ π. Neunhäuser ἐξῆρε τὰς ποιμαντικὰς ἀνάγκας, αἵτινες προεκάλεσαν τὰς μεταρρυθμίσεις, τὸ πρὸς τὴν ἀρχαίαν καὶ αὐθεντικὴν παράδοσιν σύμφωνον αὐτῶν καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἤδη ἀναφανέντα καλὰ.

Τὸ συνέδριον τέλος ἐκλίσειν ἡ ὁμιλία τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Κατάνης κ. Κασσιανού: «Ἡ ἀνάληψις τοῦ Κυρίου ἐν τῇ Καὶνῇ Διαθήκῃ». Αἱ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐμφανίσεις τοῦ Κυρίου παρουσιάζουν οὐ τὰς τυχοῦσας ἐρμηγενετικὰς δυσχερείας. Κατὰ τὸν Ματθαῖον καὶ τὸν Μάρκον αὐταὶ λαμβάνουν χώραν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, κατὰ τὸν Λουκᾶν (Εὐαγγέλιον καὶ Πράξεις) εἰς μόνην τὴν Ἱερουσαλήμ, εἰ καὶ οἱ λόγοι τοῦ ἀγγέλου πρὸς τὰς μυροφόρους παρέχουν σαφῆ περὶ Γαλιλαίας ὑπαινιγμὸν, διαφόρως ὅμως τιθέμενον εἰς τὸ στόμα τοῦ ἀγγέλου. Αἱ ἐμφανίσεις εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Λουκᾶ κατακλείονται διὰ μιᾶς ἐμφανίσεως εἰς Βηθανίαν τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως. Εἰς τὰς Πράξεις διαρκοῦν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ ἡ ἀνάληψις γίνεται μεγαλοπρεπῶς, «ἐν δόξῃ», παρουσίᾳ ἀγγέλων λευχιμονούντων. Ὁ Ἰωάννης ἀφ' ἑτέρου ἀδιαφόρως ὁμιλεῖ περὶ ἐμφανίσεων εἰς Ἱερουσαλήμ καὶ Γαλιλαίαν μὴ κατακλειομένων δ' ἐνδόξου ἀναλήψεως. Τὰ πράγματα περιπλέκονται περισσώτερον, δι' ὅσον ὁ ἀπόστολος Παῦλος διηγεῖται περὶ τῶν ἐμ-

φανίσεων εἰς τοὺς μνηστὰς καὶ «ἔσχατον πάντων» εἰς αὐτὸν (Α΄ Κορ. 15,8). Ἡ τελευταία αὕτη ἐμφάνισις ἐγένετο ἀσφαλῶς μετὰ τὴν ἀνάληψιν, ἣτις ἐπομένως, κατὰ τὸν Παῦλον, δὲν θέτει τέρμα εἰς τὰς ἐπὶ τῆς γῆς ἐμφανίσεις τοῦ ἀναστάντος. Ἡ πιθανὴ λύσις τοῦ προβλήματος εὑρηται εἰς τὸν Ἰωάννην. Ὁ Κύριος εἰς τὴν μὲν Μαγδαληνὴν ἀπχορεύει νὰ τὸν ἐγγίσῃ (αὐοῦπα γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν Πατέρα), προκαλεῖ ὅμως μετ' ὀλίγον τοὺς μαθητὰς νὰ ἐγγίσουν αὐτόν. Ἄρα ἡ ἀνάληψις, ἀρρήκτως συνδεδεμένη πρὸς τὴν διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως δόξαν τοῦ Κυρίου καὶ ἀποτελοῦσα συνέχειαν ὀργανικὴν μετ' αὐτῶν, ἔλαβε χώραν κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν ἡμέραν τῆς ἐγέρσεως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖ καὶ ὁ Λουκᾶς εἰς τὸ εὐαγγέλιον καὶ πρὸς τὸ ὁποῖον συμφωνεῖ καὶ τὸ ἐμβόλιμον τέλος τοῦ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου. Ὁ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσιν ἐξῆρε τὴν τελευταίαν πρὸ τῆς Πεντηκοστῆς πρὸς τοὺς δώδεκα ἐμφάνισιν, χωρὶς νὰ θέλῃ δι' αὐτοῦ νὰ σημάνῃ, ὅτι διὰ τῆς ἀναλήψεως ταύτης ἐτέθη ὀριστικὸν τέλος εἰς τὰς ἐμφανίσεις τοῦ Κυρίου. Ἡ ἐνσώματος ἐμφάνισις τοῦ Χριστοῦ παρέμεινε μέχρι σήμερον τὸ ἰδιαίτερον προνόμιον τῶν εὐσεβῶν καὶ ἁγίων ψυχῶν.